

Załącznik nr 1 do RSI WK-P 2014-2020

Diagnoza sytuacji w województwie kujawsko-pomorskim

Dokument opracowany w ramach procesu aktualizacji RSI WKP do
roku 2020

Maj 2013

Załącznik nr 1 do RSI WK-P 2014-2020

Diagnoza sytuacji w województwie kujawsko-pomorskim

Dokument opracowany w ramach procesu aktualizacji RSI WKP do
roku 2020

Maj 2013

Spis treści

1.	Wprowadzenie	4
2.	Podstawowe informacje o regionie	6
3.	Kapitał ludzki	7
4.	Potencjał gospodarczy	13
5.	Finanse przedsiębiorstw	17
6.	Działalność innowacyjna	19
7.	Czołowe sektory regionu	27
8.	Banki i instrumenty inżynierii finansowej.....	30
9.	Spółeczeństwo informacyjne	33
10.	Podsumowanie	36
11.	Wykaz cytowanych badań i analiz	39

Załącznik do „Diagnozy”

Rozkłady liczebności przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim, w tym
w układzie powiatowym.

1. Wprowadzenie

Celem opracowania jest przedstawienie najważniejszych informacji na temat sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa kujawsko-pomorskiego, istotnych z punktu widzenia dokonania diagnozy potencjału innowacyjnego regionu. Ma to być punktem wyjścia do znalezienia odpowiedzi na następujące pytania:

- jaki jest stopień innowacyjności województwa kujawsko-pomorskiego?
- jak kształtują się czynniki wpływające na innowacyjność tego regionu?

Przygotowana w ten sposób diagnoza pozwoli na dokonanie identyfikacji wiodących sektorów i technologii w regionie, decydujących o możliwościach rozwoju innowacyjnej gospodarki w regionie. Przeprowadzona analiza zasobów oraz diagnoza występujących problemów umożliwi wskazanie kierunków rozwiązań dla budowy potencjału innowacyjnego województwa kujawsko-pomorskiego.

Jak wynika z uzasadnienia Strategii Innowacyjności i Efektywności Gospodarki¹, w rozwoju Polski pojawił się szereg poważnych wyzwań. Wyczerpują się możliwości kreowania wzrostu gospodarczego w oparciu o relatywnie (w porównaniu z większością krajów Unii Europejskiej) niskie koszty pracy. W obliczu konkurencji krajów rozwijających się, jedyną szansą uzyskania przewagi konkurencyjnej przez przedsiębiorstwa, tak w województwie kujawsko-pomorskim, jak i całej Polsce, jest większe niż dotychczas oparcie rozwoju o wzrost innowacyjności, która umożliwia optymalne wykorzystanie zasobów wiedzy, pracy, kapitału i surowców.

Zgodnie z najbardziej rozpowszechnioną definicją, zaczerpniętą z tzw. Podręcznika Oslo działalność innowacyjna to całokształt działań naukowych, technicznych, organizacyjnych, finansowych i komercyjnych, które rzeczywiście prowadzą lub mają w zamierzeniu prowadzić do wdrażania innowacji. Niektóre z tych działań same z siebie mają charakter innowacyjny, natomiast inne nie są nowością, lecz są konieczne do wdrażania innowacji. Działalność innowacyjna obejmuje także działalność badawczo-rozwojową (B+R), która nie jest bezpośrednio związana z tworzeniem konkretnej innowacji².

Polska wypada niekorzystnie w najnowszym rankingu innowacyjności krajów UE.³ Polska została zaliczona do tzw. „umiarkowanych innowatorów”, a z wartością syntetycznego wskaźnika innowacyjności 0,296 (średnia unijna to 0,539) wyprzedziła tylko 4 kraje Wspólnoty. Wysokość tego wskaźnika obliczana jest w oparciu o 24 szczegółowe wskaźniki, które odzwierciedlają stan rozwoju w obszarach wpływających na stan innowacyjności kraju. Ocena dotyczy obszarów: zasoby ludzkie, system badawczo-rozwojowy, system finansowania innowacji, działalność przedsiębiorstw (inwestycje, powiązania i przedsiębiorczość, własność intelektualna), osiągnięte wyniki działalności innowacyjnej (wprowadzanie poszczególnych typów innowacji i osiągnięcie z tego tytułu korzyści). Relatywna przewaga Polski kryje się w zasobach ludzkich (wynik nieznacznie powyżej średniej unijnej), natomiast największe słabości dotyczą: systemu badawczo-naukowego, powiązań i przedsiębiorczości, liczby MŚP wprowadzających innowacje. Poniżej przedstawiamy szczegółowe oceny uzyskane przez Polskę w tym zestawieniu:

Tabela nr 1. Ocena obszarów służących do określenia syntetycznego wskaźnika innowacyjności Polski.

¹ Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki (projekt z dnia 17-05-2012), Ministerstwo Gospodarki 2012

² Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji. Wydanie trzecie. OECD i EUROSTAT 2005

³ Innovation Union Scoreboard 2011, PRO INNO Europe 2012

Wskaźnik	Polska	UE	Polska na tle UE*
Sumaryczny wskaźnik innowacyjności	0,296	0,539	55%
Zasoby ludzkie	0,593	0,563	105%
System badawczo-naukowy	0,151	0,530	29%
System finansowania innowacji	0,341	0,584	58%
Inwestycje firm	0,380	0,440	86%
Przedsiębiorczość i współpraca	0,112	0,487	23%
Zgłoszenia patentowe i chronione znaki towarowe	0,256	0,551	46%
Liczba firm MŚP wprowadzających innowacje	0,087	0,506	17%
Ekonomiczne wyniki innowacji	0,377	0,585	64%

* Wskaźnik uzyskany przez Polskę jako procent średniej dla UE.

Źródło: Innovation Union Scoreboard 2011, PRO INNO Europe 2012.

Dla podkreślenia obszarów, w których pozycja Polski (a także większości województw) jest najniższa, ocenę uzyskaną przez Polskę odniesiono do średniej oceny dla wszystkich krajów UE. Należy zaznaczyć, że w prezentowanych obszarach, tam gdzie mamy do czynienia z niską pozycją Polski, źle wypada także województwo kujawsko-pomorskie.

Źródło: Innovation Union Scoreboard 2011, PRO INNO Europe 2012.

Ryc. nr 1. Ocena obszarów innowacyjności Polski (jako % oceny uzyskanej przez UE).

Podobnie jak Polska, również i województwo kujawsko-pomorskie w rankingach innowacyjności wypada niekorzystnie. Z opublikowanego w 2009 r. zestawienia, opartego o wysokość syntetycznego wskaźnika innowacyjności European Regional Innovation Scoreboard (RIS), wynika, że region zaliczany jest, podobnie jak i większość województw Polski, do kategorii najmniej innowacyjnych⁴. Nieco wyższą ocenę w kraju uzyskało tylko 5 regionów: Mazowsze, Pomorze, Małopolska, Śląsk i Dolny Śląsk.

W niniejszej diagnozie województwa kujawsko-pomorskiego ocenie poddano wskazane w rycinie nr 1 obszary, oddziałujące na innowacyjność regionu. Materiał powstał w oparciu o wszelkie dostępne źródła, przede wszystkim Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, ale także raporty

⁴ European Innovation Scoreboard (EIS) 2009, PRO INNO Europe 2010.

i analizy poświęcone przedsiębiorczości i innowacyjności, publikowane przez Polską Agencję Informacji i Inwestycji Zagranicznych oraz Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości. Szczególnie cenne okazały się, poświęcone temu tematowi, raporty z badań ankietowych oraz opracowania powstałe w ostatnim czasie w województwie kujawsko-pomorskim, dostarczające danych o charakterze jakościowym i tym samym stanowiące cenne uzupełnienie danych pochodzących ze statystyk publicznych. Uzupełnieniem do diagnozy jest analiza przedsiębiorczości z uwzględnieniem podziału branżowego oraz potencjału firm MŚP, które pełnią istotną rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym i innowacyjnym województwa. Analizę wraz z zestawieniami danych w ujęciu regionalnym i powiatowym zamieszczono w załączniku do diagnozy (Załącznik „Rozkłady liczebności przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim, w tym w układzie powiatowym”). Podejście takie zastosowano ze względu na obszerność materiału zawartego w załączniku oraz konieczność zachowania spójności i syntetyczności niniejszej diagnozy.

2. Podstawowe informacje o regionie

Województwo kujawsko-pomorskie położone jest w środkowej części Polski. Zajmuje powierzchnię 18 tys. km² (5,7% obszaru Polski – 10. miejsce w kraju⁵) i jest zamieszkałe przez 2,07 mln osób (5,4% ogólnej liczby Polaków – 9. miejsce w kraju⁶). Wśród 16 regionów Polski województwo kujawsko-pomorskie plasuje się więc w środku stawki. Pod względem liczby mieszkańców ustępuje czterem spośród pięciu województwom sąsiadującym (mazowieckiemu, wielkopolskiemu, łódzkiemu i pomorskiemu), a wyprzedza tylko jedno (warmińsko-mazurskie). Należy w tym miejscu nadmienić, że Mazowsze i Wielkopolska to dwa najliczniejsze regiony Polski, przewyższające kujawsko-pomorskie także pod względem potencjału gospodarczego i innowacyjnego, co dla tego ostatniego regionu oznacza większą trudność w kreowaniu jego rozwoju (obydwaj duzi sąsiedzi są potencjalnie znacznie bardziej atrakcyjni dla większości inwestorów).

Region charakteryzuje bardzo dobrze rozwinięte rolnictwo (produkcja roślinna oraz zwierzęca), na bazie którego nastąpił rozwój przemysłu spożywczego. Centralne położenie w kraju, dogodny układ sieci transportowej sprzyjają rozwojowi także innych gałęzi gospodarki. Region posiada szczególne tradycje w zakresie przemysłu chemicznego, środków transportu i elektroniki⁷.

Ważną cechą regionu jest także jego wewnętrzne zróżnicowanie. Wśród trzech podregionów: bydgosko-toruńskiego, grudziądzkiego i włocławskiego, w ocenie Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową (pod względem atrakcyjności inwestycyjnej podregionów dla działalności zaawansowanej technologicznie w 2009 r.) pierwszy z nich otrzymał ocenę najwyższą, drugi – niską, a trzeci – najniższą (każdy z regionów mógł uzyskać jedną z ocen: najwyższą, wysoką, przeciętną, niską lub najniższą)⁸. Ocena była przyznawana w oparciu o grupy czynników:

- dostępność transportowa,
- chłonność rynku,
- jakość zasobów pracy,
- infrastruktura gospodarcza,

⁵ Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2011 r., GUS 2011.

⁶ Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, GUS 2012.

⁷ Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2011. Województwo kujawsko-pomorskie. Instytut Przedsiębiorstwa, Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie, Szkoła Główna Handlowa 2011.

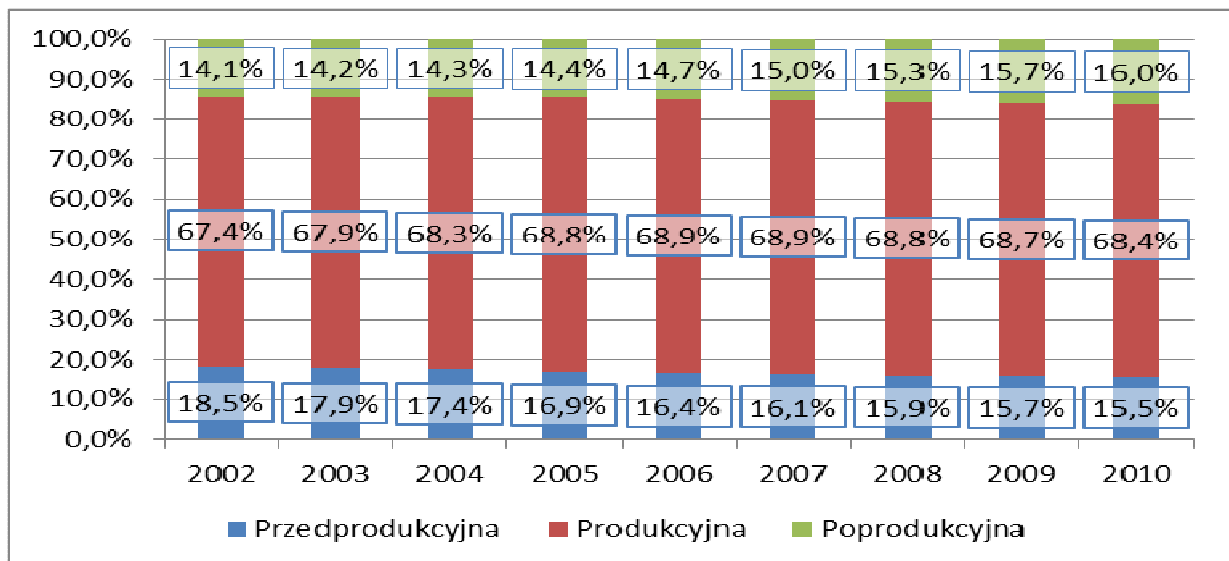
⁸ Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2009 (red. Nowicki Marcin), Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową 2009.

- poziom rozwoju gospodarczego,
- jakość środowiska przyrodniczego,
- infrastruktura społeczna,
- stan bezpieczeństwa powszechnego.

W badaniu dość niekorzystnie oceniono województwo pod względem zasobów i kosztów pracy, dostępności transportowej (od czasu powstania raportu nastąpiły jednak bardzo pozytywne zmiany w tym obszarze), infrastruktury społecznej, bezpieczeństwa powszechnego, a bardzo niekorzystnie - pod względem aktywności wobec inwestorów, chłonności rynku i infrastruktury gospodarczej.

3. Kapitał ludzki

Liczba ludności w okresie 2002-2011 (w tych latach przeprowadzane były dwa ostatnie Narodowe Spisy Powszechne Ludności) zmieniła się w regionie tylko nieznacznie (przyrost o ok. 3 tys. osób), natomiast większą dynamikę wykazała wiekowa struktura ludności. W ostatnich 10 latach nieznacznie wzrósł odsetek osób w wieku produkcyjnym i aktualnie wynosi 68,4%, a więc o 1 punkt procentowy (p.p.) więcej niż w 2002 r. Warto jednak nadmienić, że wskaźnik ten rósł tylko do 2005 r., za to od 2007 r. mamy do czynienia z jego spadkiem. W ostatnich 9 latach spadł o 3 punkty procentowe (p.p.) odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym, a o blisko 2 p.p. wzrósł udział osób w wieku poprodukcyjnym. Postępujący proces starzenia się ludności może negatywnie wpływać na możliwości rozwojowe regionu, należy jednak zaakcentować, że z podobnym problemem zmagają się zarówno inne regiony w Polsce, jak i w Europie.

* Wiek przedprodukcyjny: 14 lat i mniej, wiek produkcyjny: 15-59 lat kobiety, 15-64 lata mężczyźni. Uwaga: dane dla konkretnych lat, z powodu zaokrągleń, mogą nie sumować się do pełnych 100%.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstawa w dniu 8 maja 2012 r.).

Ryc. nr 2. Struktura wiekowa mieszkańców regionu*.

Niekorzystnym zjawiskiem demograficznym jest ujemne saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych. W latach 2004-2010 wymeldowało się (za przyczynę podając wyjazd za granicę) 7874 osoby, zaś zameldowało się (po przyjeździe z zagranicy) 3271 osób, a więc ujemne saldo migracji zewnętrznych wyniosło 4603 osoby. Należy przypuszczać, że w rzeczywistości zjawisko wyjazdów zagranicznych przybrało znacznie większą skalę, jednak brak jest na ten temat rzetelnych danych.

Tabela nr 2. Migracje zagraniczne w województwie kujawsko-pomorskim.

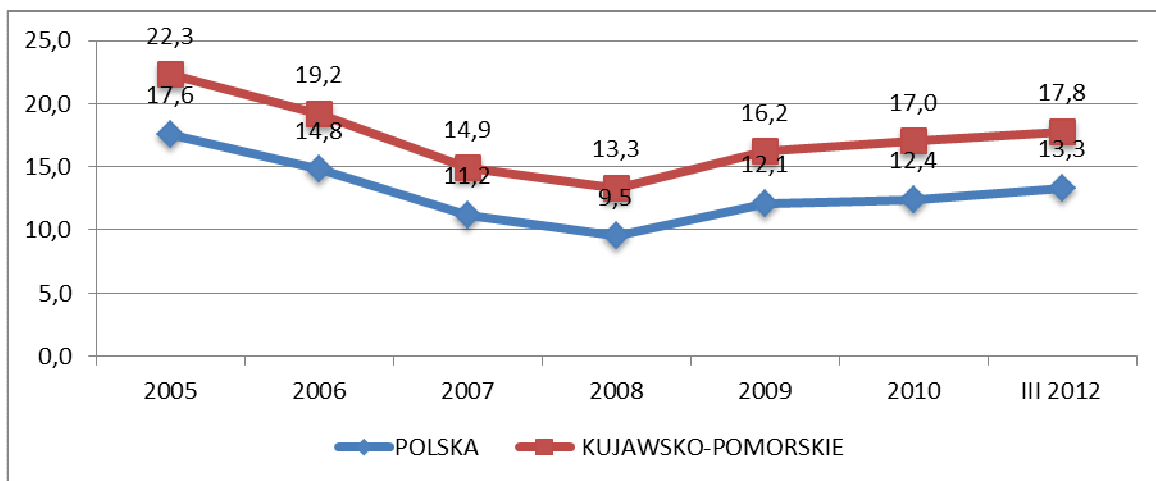
Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zameldowania	222	224	396	652	588	663	526
Wymeldowania	479	754	2360	1560	1210	745	766
Saldo migracji	-257	-530	-1964	-908	-622	-82	-240

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstona w dniu 8 maja 2012 r.).

Tylko w latach 2008-2009 ujemne saldo migracji wewnętrznych wyniosło 2758 osób, tak więc, łącznie z migracjami zewnętrznymi, tylko w tych dwóch latach, z tytułu migracji liczba mieszkańców zmniejszył się o przeszło 3 tys. osób. Stratę tę należy uznać za znaczną, gdyż można przypuszczać, że na wyjazd zazwyczaj decydują się osoby w wieku produkcyjnym, przedsiębiorcze. Warto tu także zauważyć, że w 2010 r. województwo odnotowało jeden z gorszych wskaźników migracji zewnętrznych – niższe były tylko w województwach: opolskim, śląskim i wielkopolskim.

Współczynnik aktywności zawodowej na koniec 2011 r. wynosił w regionie 55,2%, przy czym w ostatnich latach nie wykazywał się znaczną zmiennością i był o około 1 p.p. niższy niż średnio w całym kraju. Tak więc w regionie tylko niewiele ponad połowa mieszkańców wykonuje pracę lub jest gotowa ją podjąć (aktywność zawodowa oznacza fakt wykonywania pracy lub gotowość jej podjęcia; przyjmuje się, że część osób bezrobotnych nie jest zainteresowana podjęciem pracy). W praktyce wskaźnik zatrudnienia na koniec 2011 r. wyniósł 49% i był o blisko 2 p.p. niższy niż przeciętnie w Polsce. Oba przytoczone wskaźniki pokazują, że w województwie relatywnie mało mieszkańców pracuje bądź jest gotowa do podjęcia pracy. Oznacza to mało korzystne warunki do kreowania innowacyjnego rozwoju regionu, gdyż relatywnie mniej (niż średnio w Polsce) jest osób pracujących.

Podobnie niekorzystny jest ponadprzeciętnie wysoki w regionie wskaźnik bezrobocia. Bezrobocie wyliczone w Badaniu Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) wynosi 11,2%, jest więc wyższe o 1,5 p.p. od średniej krajowej (wg danych na koniec 2011 r.). Jeszcze mniej korzystny jest poziom bezrobocia rejestrowanego, który w województwie na koniec marca 2012 r. wyniósł 17,8% i był aż o 4,5 p.p. wyższy niż średnio w kraju. Należy w tym momencie zauważyć, że wśród wszystkich regionów Polski wyższy poziom bezrobocia zarejestrowano tylko w województwach: warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim. W województwie kujawsko-pomorskim grupa około 150 tys. mieszkańców posiada status bezrobotnego (stan na koniec marca 2012 r.) i tym samym formalnie nie uczestniczy w rozwoju gospodarczym województwa.

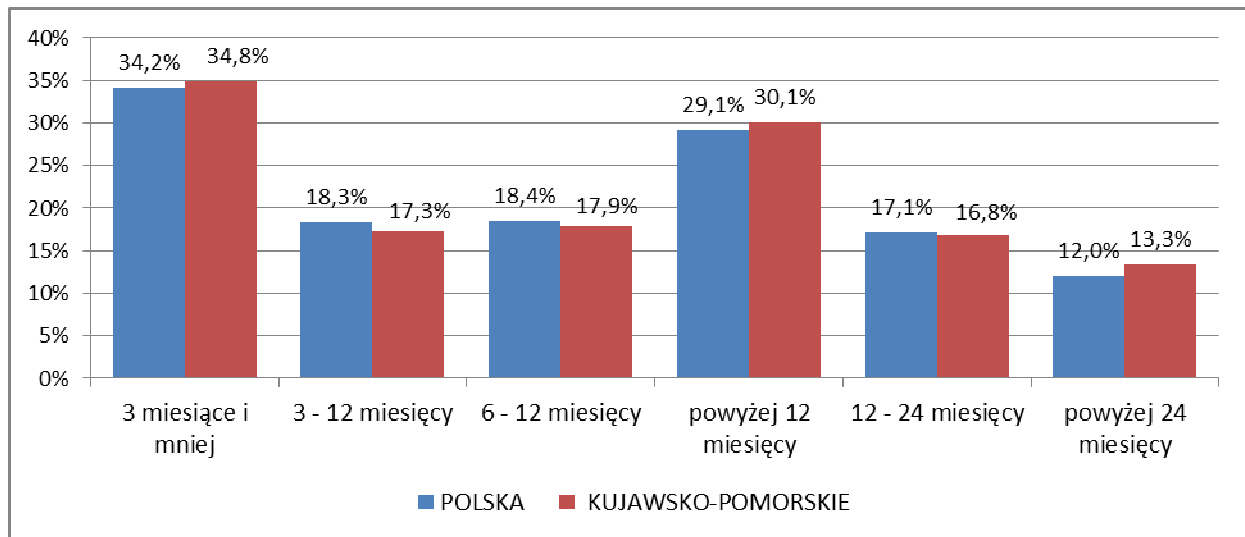
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstona w dniu 8 maja 2012 r.).

Ryc. nr 3. Poziom rejestrowanego bezrobocia, stan na koniec okresu (dane w %).

Obserwowany od 2009 r. wzrost stopy bezrobocia w znacznej mierze jest wynikiem negatywnych procesów makroekonomicznych zachodzących w Polsce i znacznej części UE. Utrzymywanie się tak znacznej liczby osób bez pracy może stanowić zagrożenie dla innowacyjnego rozwoju regionu (zmniejszenie wewnętrznego popytu konsumpcyjnego, ryzyko spadku kwalifikacji i motywacji u osób bez pracy, wystąpienia zjawiska wykluczenia społecznego, emigracja w poszukiwaniu pracy).

Niemal 35% bezrobotnych pozostaje zarejestrowanych co najwyżej 3 miesiące, podobny odsetek (i tyle samo - pomiędzy 3 a 12 miesięcy. 30% zarejestrowanych pozostaje formalnie bez pracy powyżej 1 roku.

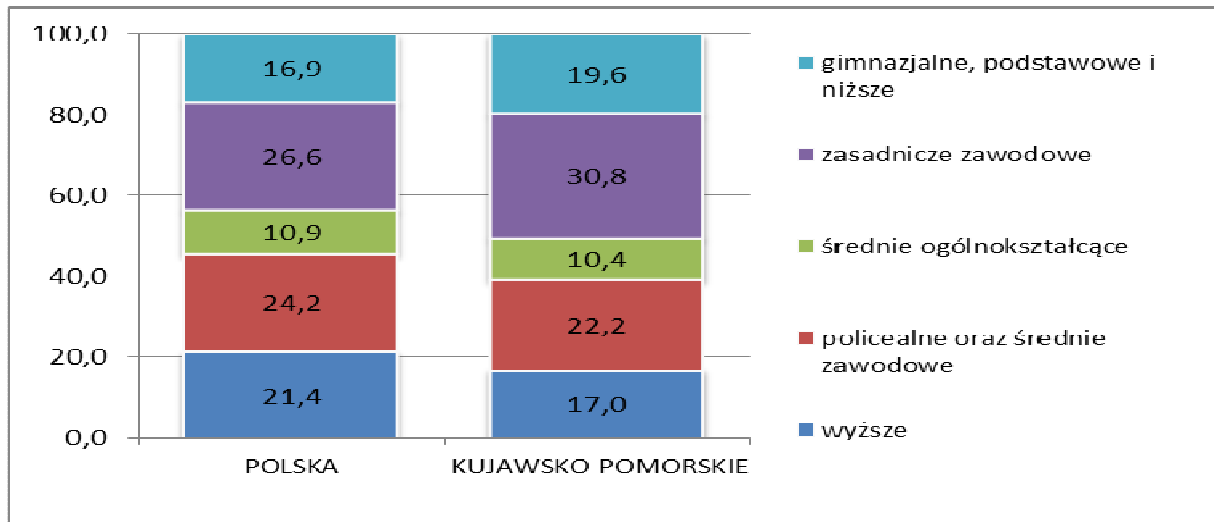

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstona w dniu 8 maja 2012 r.).

Ryc. nr 4. Struktura osób zarejestrowanych jako bezrobotne w zależności od czasu pozostawania bez pracy.

W województwie kujawsko-pomorskim, w porównaniu z całą Polską, większa część bezrobotnych pozostaje bez pracy dłużej czas (powyżej 1 roku) oraz bardzo krótko (do 3 miesięcy), za to mniejsza – w okresie od 3 do 12 miesięcy. Różnice nie są jednak znaczące.

Innowacyjnemu rozwojowi województwa nie sprzyja poziom wykształcenia mieszkańców. Spośród nich 50% dysponuje wykształceniem wyższym lub średnim (średnim ogólnokształcącym, policealnym lub średnim zawodowym), należy jednak zauważyć, że w Polsce takim wykształceniem szczyci się o 7 p.p. więcej mieszkańców. Najbardziej negatywne dla innowacyjnego rozwoju regionu konsekwencje mogą jednak wynikać z mniejszego (w porównaniu z Polską ogółem) odsetka osób o wykształceniu wyższym oraz wyższego odsetka mieszkańców o wykształceniu gimnazjalnym, podstawowym i niższym.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstawa w dniu 8 maja 2012 r.).

Ryc. nr 5. Struktura poziomu wykształcenia mieszkańców w 2011 r. (dane w %).

Osoby o relatywnie niskim poziomie wykształcenia mogą mieć problemy ze znalezieniem zatrudnienia w obszarze kreowania i wdrażania innowacji, a także stanowić czynnik zmniejszający atrakcyjność inwestycyjną, szczególnie dla firm działających w nowoczesnej gospodarce.

W województwie kujawsko-pomorskim studiuje 4,7% z liczby wszystkich studentów w Polsce. W porównaniu z całym krajem ponadprzeciętnie reprezentowane są następujące kierunki kształcenia (tzn. liczba studentów na tych kierunkach wynosi w regionie co najmniej 6% łącznej liczby studentów na tym kierunku w Polsce):

- opieka społeczna - 10,6%,
- nauki rolnicze, leśne i rybactwo - 7,5%,
- fizyka – 6,7%.
- pedagogika - 6,2%,
- dziennikarstwo i informacja – 6,2%,
- biologia – 6,2%,

Województwo kujawsko-pomorskie posiada szczególne predyspozycje do rozwijania innowacyjności w powyższych obszarach, bowiem w najbliższych latach będzie dysponowało znaczną (w porównaniu z resztą Polski) liczbą absolwentów w tych dziedzinach. Rzecz jasna, na tej podstawie nie można stwierdzić czy taki rozwój nastąpi, jednak ponadprzeciętne nagromadzenie specjalistów z danej dziedziny jest czynnikiem taki rozwój ułatwiającym. Tym bardziej, że z liczbą studentów zazwyczaj ściśle wiążą się zasoby kadry naukowej i dostępność zaplecza naukowo-badawczego. Z drugiej jednak strony w przypadku nie stworzenia wystarczającej, większej niż średnio w kraju miejsc pracy dla absolwentów powyższych kierunków, może to zwiększyć procesy migracyjne. Osoby te mogą szukać pracy poza regionem, w tym również emigrując poza granice Polski.

Z drugiej strony, relatywnie mała liczba studentów charakteryzuje następujące kierunki (poniżej 4% łącznej liczby studentów danej specjalności w Polsce):

- produkcja i przetwórstwo (1,7%),
- ochrona środowiska (2,3%),
- informatyka (3,0%),
- nauki społeczne (3,3%),
- ochrona i bezpieczeństwo (3,6%),

- architektura i budownictwo (3,7%),
- nauki inżyniersko-techniczne (3,8%),
- matematyka i statystyka (3,9%).

Niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb lokalnej gospodarki, która opiera się w dużej mierze na przemyśle przetwórczym⁹ prowadzi z jednej strony do wskazywanego przez przedsiębiorców braku odpowiednio wykwalifikowanych pracowników o profilu wykształcenia inżyniersko-technicznym. Z drugiej strony prowadzi do bezrobocia osób z wykształceniem nietechnicznym, w tym w szczególności w obszarach kierunków reprezentowanych ponad przeciętnie w stosunku do reszty kraju. Wpływa to negatywnie na sytuację regionu (oraz stanowi utrudnienie w jego rozwijaniu), zwiększając presję migracyjną, obserwowaną w całej Polsce¹⁰, z tym że w przypadku województwa kujawsko-pomorskiego z uwagi na większe niedostosowanie profili kształcenia studentów do realnego zapotrzebowania gospodarki procesy te są zapewne silniejsze.

Region dysponuje relatywnie (w odniesieniu do Polski) liczną kadrą uniwersytecką oraz bardzo liczną kadrą wyższych szkół rolniczych. Z drugiej strony, z punktu widzenia możliwość rozwijania innowacyjności, niekorzystna jest bardzo niska liczba nauczycieli w wyższych szkołach technicznych. Jest to konsekwencją dominacji w strukturze uczelni szkół uniwersyteckich. Może to stanowić ograniczenie w ewentualnym uruchamianiu nowych kierunków technicznych kształcenia.

Tabela nr 3. Udział nauczycieli akademickich województwa kujawsko-pomorskiego w łącznej liczbie nauczycieli w danego typu szkołach wyższych w Polsce.

Typ szkoły	Odsetek
Uczelnie wyższe ogółem	4,5%
Uniwersytety	8,4%
Wyższe szkoły techniczne	0,2%
Wyższe szkoły rolnicze	13,3%
Wyższe szkoły ekonomiczne	2,9%
Wyższe szkoły pedagogiczne	0,0%
Uniwersytety medyczne ¹¹	0,0%
Wyższe szkoły morskie	0,0%
Akademie wychowania fizycznego	0,0%
Wyższe szkoły artystyczne	3,7%
Wyższe szkoły teologiczne ¹²	0,0%
Pozostałe szkoły wyższe ¹³	5,4%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odsłona w dniu 8 maja 2012 r.).

⁹ Patrz załącznik nr 1 do diagnozy: Rozkłady liczebności przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim, w tym w układzie powiatowym.

¹⁰ W ostatnich latach z Polski wyemigrowało za granicę ponad 1,3 mln obywateli, w tym dużej części w wykształceniu wyższym, które nie mogą znaleźć satysfakcjonującej pracy w kraju.

¹¹ Dane GUS nie ujmują faktu, że w regionie działa silny ośrodek kształcenia medycznego – Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy należące do Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Kadra CM zawyża również wskaźnik liczby nauczycieli akademickich w obszarze Uniwersytetów.

¹² Dane GUS nie ujmują faktu, że w regionie działa Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Toruńskiej im. bł. ks. Stefana Wincentego Frelichowskiego. Kadra Seminarium została ujęta w obszarze Uniwersytetów (jako Wydział Teologiczny).

¹³ W tym również Wyższa Szkoła Filologii Hebrajskiej w Toruniu.

Istotnym problem wskazywanym w trakcie badań przez przedsiębiorców jest niedostosowanie profilu kształcenia na poziomie średnim oraz zawodowym do potrzeb lokalnej gospodarki oraz relatywnie przestarzała wiedza przekazywana uczniom, szczególnie w obszarze metod produkcji, maszyn techniki IT. W rezultacie, brak pracowników o odpowiednich kwalifikacjach, jest czołową barierą rozwojową kujawsko-pomorskich przedsiębiorców.

W zakresie szkolnictwa na poziomie średnim pozytywną inicjatywą jest wsparcie kształcenia w zakresie nauk ścisłych poprzez realizację projektu Astrobaz. Należałoby rozważyć rozszerzenie projektu o wprowadzenie przedmiotów inżynierskich (sterowanie, automatyka) i informatycznych zorganizowanych w podobny sposób jak przedmioty w ramach projektu Astrobaza, mogłyby one być połączone z obecnymi działaniami. Zdaniem przedstawicieli innowacyjnych firm sektora MŚP, w regionie absolwenci wyższych uczelni charakteryzują się stosunkowo słabym przygotowaniem praktycznym do pracy, choć ich przygotowanie teoretyczne jest oceniane pozytywnie. Wskazywano także na trudności w pozyskiwaniu dobrze wykwalifikowanych kadr o profilu technicznym i inżynierskim. Choć współpraca firm z uczelniami układa się generalnie pomyślnie, to wskazano jednak na pewne przeszkody, przede wszystkim zaś:

- wynikające z rozbudowanej i zazwyczaj skomplikowanej struktury organizacyjnej oraz braku jednego centrum decyzyjnego, co powoduje opóźnienia w realizacji badań oraz konieczność prowadzenia bardzo rozbudowanej dokumentacji,
- pewną pasywność uczelni oraz rozbieżność interesów, polegającą na tym, że uczelnie są zainteresowane dłuższymi programami badawczymi, podczas gdy przedsiębiorcy oczekują wykonywania konkretnych badań i ekspertyz mogących znaleźć natychmiastowe zastosowanie w produkcji bądź świadczeniu usług¹⁴.

Podsumowanie

Podsumowując tę część diagnozy, zjawiska obserwowane w obszarze kapitału ludzkiego w województwie kujawsko-pomorskim należy uznać za czynnik nie sprzyjający rozwojowi innowacyjności regionu. Utrzymuje się ujemne saldo w migracjach, zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych, poprzez co zmniejsza się liczba młodych i przedsiębiorczych osób (w latach 2008-2009 wyjechało przeszło 3 tys. mieszkańców). Osoby te postanowiły zadbać o swoją przyszłość poza województwem. Niekorzystna jest także struktura wykształcenia mieszkańców: więcej osób cechuje się wykształceniem bardzo słabym (gimnazjalnym, podstawowym lub niższym) niż wykształceniem wyższym. Ponadto, mało mieszkańców posiada wykształcenie inżyniersko-techniczne, w regionie nie ma siedziby żadna silna uczelnia o profilu technicznym (np. politechnika). Tym samym brakuje ważnego ogniwa (w obszarze kreowania i wdrażania innowacyjności) w rozwoju współpracy pomiędzy światem akademickim i biznesowym. Może to stanowić przyczynę niskiej aktywności innowacyjnej większości firm regionu oraz stanowić barierę dla pozyskania większej liczby dużych inwestorów technologicznych. Jako konsekwencję opisanych negatywnych zjawisk można uznać bardzo wysoki poziom bezrobocia w regionie oraz niski współczynnik aktywności zawodowej. Choć województwo bezsprzecznie dysponuje wysokiej jakości szkolnictwem wyższym, to w małym stopniu jego potencjał (kadrowy, naukowy, badawczy) może służyć wspieraniu procesów innowacyjnych w zakresie rozwoju technologii w kujawsko-pomorskim przemyśle.

Kluczowe wnioski:

1. Niski odsetek osób z wykształceniem wyższym, przede wszystkim w obszarze nauk technicznych.

¹⁴ Wstępne wnioski z badania „Studia przypadków firm innowacyjnych w województwie kujawsko-pomorskim”, PAG Uniconsult 2012.

2. Niedostosowanie kształcenia zawodowego do potrzeb gospodarki innowacyjnej.
3. Emigracja młodych i przedsiębiorczych osób.

4. Potencjał gospodarczy

Siłą napędową rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego są działające w regionie przedsiębiorstwa. Od ich zdolności do prowadzenia produkcji (świadczenia usług) i osiągnięcia z tego tytułu zysku w dużej mierze zależą wynagrodzenia pracowników, a więc i dochody gospodarstw domowych oraz (poprzez system podatków dochodowych i lokalnych) także samorządów. Tym samym to właśnie dobrze prosperujące firmy (osiągające ponadprzeciętny zysk) mają największe możliwości rozwojowe, w tym prowadzenia działalności badawczej i rozwojowej oraz współpracy ze sferą nauki. Tak więc w ocenie stanu przedsiębiorczości większą uwagę niż samej liczbie zarejestrowanych i działających podmiotów należy przypisywać do osiągniętych przez nie wyników finansowych i proinnowacyjnego potencjału.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego zarejestrowanych jest 184,4 tys. jednostek gospodarczych (dane GUS na koniec 2011 r.), wśród których 94,7% to podmioty zatrudniające do 9 osób, 4,3% - od 10 do 49 osób, a 0,9% - od 50 do 249 osób. 233 podmioty zatrudniające co najmniej 250 pracowników to 0,1% spośród wszystkich zarejestrowanych. Struktura ta nie odbiega znacząco od danych dla całego kraju.

Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności w 2010 r. wyniosła w regionie 899 i była o 125 niższa niż średnio w kraju (1024). Choć nie należy tej informacji przeceniać (dla planowania innowacyjnego rozwoju ważniejszy jest potencjał przedsiębiorstw, a nie ich liczba), to w regionie można mówić o niższym poziomie przedsiębiorczości (spośród województw sąsiadujących niższy występuje tylko na Warmii i Mazurach). Niska skłonność mieszkańców do zakładania firm może stanowić więc barierę we wspieraniu tworzenia również i innowacyjnych podmiotów (np. w obszarze przedsiębiorczości akademickiej). Konieczne jest podjęcie działań mających zmienić te negatywne postawy.

W branżowej strukturze podmiotów wpisanych do rejestru REGON dominują firmy handlowe, które stanowią 28% wszystkich zarejestrowanych podmiotów. Blisko 12% to firmy budowlane, a 9% - zajmujące się przetwórstwem przemysłowym. Wśród usług najwięcej jest podmiotów prowadzących działalność transportową (7%), profesjonalną, naukową i techniczną oraz w zakresie opieki zdrowotnej i pomocy społecznej (w obu przypadkach po 6%).

Pełne zestawienie zmian liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w bazie REGON przedstawia poniższe zestawienie.

Tabela nr 4. Liczba podmiotów gospodarczych w województwie kujawsko-pomorskim zarejestrowanych w bazie REGON.

Sekcja PKD 2007	Symbol sekcji	2009	2010	2011	2009	2010	2011	Zmiana (2011 do 2009)	
		Liczba podmiotów w sekcji			Udział sekcji (%)			Jedn.	%
Rolnictwo, leśnictwo, rybactwo	A	4788	5063	5153	2,6%	2,7%	2,8%	365	7,6%
Górnictwo i wydobywanie	B	142	165	180	0,1%	0,1%	0,1%	38	26,8%
Przetwórstwo przemysłowe	C	16656	17027	16887	9,2%	9,2%	9,2%	231	1,4%
Wytwarzanie i zaopatrywanie w ener. elekt., gaz, parę wodną	D	256	307	362	0,1%	0,2%	0,2%	106	41,4%

Seksja PKD 2007	Symbol sekcji	2009	2010	2011	2009	2010	2011	Zmiana (2011 do 2009)	
		Liczba podmiotów w sekcji			Udział sekcji (%)			Jedn.	%
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami	E	656	681	706	0,4%	0,4%	0,4%	50	7,6%
Budownictwo	F	21026	21705	21777	11,6%	11,7%	11,8%	751	3,6%
Handel hurtowy i detaliczny; naprawa poj. samochodowych	G	54301	54125	51973	29,8%	29,1%	28,2%	-2328	-4,3%
Transport i gospodarka magazynowa	H	13796	13557	12849	7,6%	7,3%	7,0%	-947	-6,9%
Zakwaterowanie i gastronomia	I	4503	4619	4575	2,5%	2,5%	2,5%	72	1,6%
Informacja i komunikacja	J	3330	3561	3663	1,8%	1,9%	2,0%	333	10,0%
Finanse i ubezpieczenia	K	6954	6881	6664	3,8%	3,7%	3,6%	-290	-4,2%
Działalność zw. z obsługą rynku nieruchomości	L	7148	7540	7903	3,9%	4,1%	4,3%	755	10,6%
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	M	12624	13104	13301	6,9%	7,0%	7,2%	677	5,4%
Usługi administrowania	N	3800	4169	4344	2,1%	2,2%	2,4%	544	14,3%
Administracja publiczna i obrona narodowa	O	1438	1439	1446	0,8%	0,8%	0,8%	8	0,6%
Edukacja	P	5196	5380	5553	2,9%	2,9%	3,0%	357	6,9%
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	Q	10835	11402	11779	6,0%	6,1%	6,4%	944	8,7%
Kultura i rozrywka	R	3278	3390	3476	1,8%	1,8%	1,9%	198	6,0%
Pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe	S i T	11301	11889	11770	6,2%	6,4%	6,4%	469	4,2%
Organizacje i zespoły eksterytorialne	U	3	3	4	0,0%	0,0%	0,0%	1	33,3%
Suma		182031	186007	184365	100,0%	100,0%	100,0%	2334	1,3%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstona w dniu 8 maja 2012 r.).

W ostatnich 3 latach zaszły znaczące zmiany w liczbie i sektorowej strukturze podmiotów gospodarczych. W 2011 było ich o przeszło 2 tys. (1,3%) więcej niż 2 lata wcześniej. Zwiększyła się liczba podmiotów w zdecydowanej większości sekcji PKD, a najwięcej w:

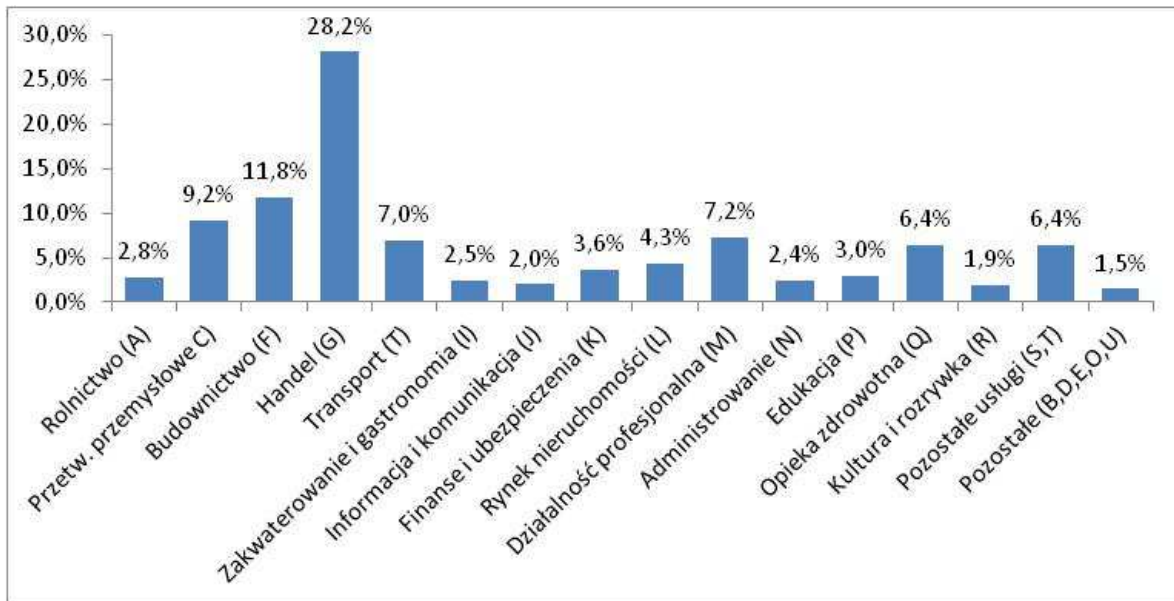
- opiece zdrowotnej i pomocy społecznej – o 944 jednostek (9%),
- działalności związanej z obsługą rynku nieruchomości – o 755 (11%),
- budownictwie – o 751 (4%),
- działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej – o 544 (14%).

Liczba firm przemysłowych zwiększyła się o 1,4% (231 jednostek) i choć zmiana nie jest znacząca, to należy ją ocenić bardzo pozytywnie, gdyż pozytywnie świadczy o kondycji tego ważnego dla regionu sektora (dobrze prosperujące branże stanowią podatny grunt dla innowacyjnego rozwoju).

Zmniejszenie liczby podmiotów miało miejsce tylko w 3 sekcjach, za to przybrało dość znaczne rozmiary:

- handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych – o 2328 jednostek gospodarczych (4%),
- transport i gospodarka magazynowa – o 947 (7%),
- finanse i ubezpieczenia – o 290 (4%).

Branżową strukturę podmiotów gospodarczych przedstawia poniższy wykres.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstona w dniu 8 maja 2012 r.).

Ryc. nr 6. Struktura podmiotów gospodarczych w województwie kujawsko-pomorskim w 2011 r. według sekcji PKD 2007.

Wartość dodana brutto na 1 mieszkańca w regionie w 2009 r. stanowiła tylko 85% średniej krajowej (spośród 5 regionów sąsiadujących gorszy wynik odnotowały tylko Warmia i Mazury) i od 2007 r. spadła o 2 p.p.

Na liście 500 największych polskich firm¹⁵ znalazło się 20 firm z regionu, wśród których najwyżej (na 23. miejscu) znalazła się handlowa firma Lewiatan Holding SA z Włocławka. W tej samej branży działają także: POLOmarket Sp. z o.o. z Pakości, PUH Chemirol Sp. z o.o. z Mogilna oraz Ampol-Merol Sp. z o.o. z Wąbrzeźna, również umieszczone na liście. Inne branże, reprezentowane w rankingu przez firmy regionu to:

- farmaceutyki i kosmetyki (GK Neuca SA, Toruń; Grupa TZMO SA, Toruń),
- przemysł chemiczny (Grupa Anwil SA, Włocławek),
- przemysł drzewny i papierniczy (Mondi Świecie SA, Świecie),
- przemysł metalowy (ThyssenKrupp Energostal SA, Toruń; Nova Trading SA, Toruń),
- przemysł spożywczy (Zakłady Tłuszczowe Kruszwica SA, Kruszwica; Krajowa Spółka Cukrowa SA, Toruń; Cereal Partners Poland Toruń-Pacific Sp. z o.o., Toruń, Janus SA, Toruń, Gzella Sp. z o.o., Osie),
- przemysł maszynowy (Pojazdy Szynowe PESA Bydgoszcz SA, Bydgoszcz),
- usługi (Cronimet PL Sp. z o.o., Inowrocław),
- przemysł elektrotechniczny (GK Apator SA, Toruń, Rywał-RHC Sp. z o.o., Toruń),
- budownictwo (RUG Riello Urządzenia Grzewcze SA, Toruń).

Większość z tych dużych firm wiąże kooperacji łączą z licznymi, mniejszymi podmiotami, co powoduje, że w rezultacie każda z ww. branż należy do wyróżniających się w regionie i posiada pokaźny potencjał rozwojowy, ułatwiający działalność innowacyjną także innych podmiotów (branże te generują popyt m.in. na usługi badawcze, pracowników o określonych kwalifikacjach, kierunki kształcenia w szkołach, który w znacznej części jest realizowany w regionie).

¹⁵ Ranking „Pięćsetka Polityki” firm o największych przychodach ze sprzedaży, <http://www.lista500.polityka.pl> (odstona w dniu 4.06.2012 r.).

Kujawsko-pomorskie przedsiębiorstwa, zatrudniające co najmniej 10 osób, pod względem wyposażenia w infrastrukturę informatyczną są generalnie dobrze przygotowane do prowadzenia działalności innowacyjnej. Niemal wszystkie korzystają z komputerów z dostępem do Internetu, wykorzystują go do kontaktów z administracją publiczną, ponadto zdecydowana większość z nich korzysta z wewnętrznych sieci komputerowych, posiada własną stronę internetową.

Wykorzystanie technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w przedsiębiorstwach zatrudniających więcej niż 9 osób:

- wykorzystujące komputery - 98,0%,
- korzystające z wewnętrznej sieci komputerowej LAN (2010 r.) - 70,1%,
- posiadające dostęp do Internetu - 95,8%,
- stosujące automatyczną wymianę danych z podmiotami zewnętrznymi - 88,6%,
- stosujące automatyczną wymianę informacji wewnątrz przedsiębiorstwa - 34,0%,
- posiadające Intranet (2010 r.) - 40,9%,
- posiadające własną stronę internetową - 59,9%
- dla których strona internetowa spełniała funkcje prezentacji katalogów, wyrobów lub cenników - 41,6%,
- otrzymujące zamówienia poprzez sieci komputerowe (stronę internetową, systemy typu EDI) (2010 r.) - 6,3%,
- składające zamówienia poprzez sieci komputerowe (stronę internetową, systemy typu EDI) (2010 r.) - 15,5%,
- wykorzystujące Internet w kontaktach z administracją publiczną (2010 r.) - 95,6%.

Poszerzoną analizę potencjału gospodarczego regionu z położeniem nacisku na firmy MŚP oraz rozkład geograficznych poszczególnych branż przemysłowych przedstawiono w załączniku do diagnozy (Załącznik „Rozkłady liczebności przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim, w tym w układzie powiatowym”).

Podsumowanie

Wśród wniosków z oceny potencjału gospodarczego dla kreowania innowacyjnego wzrostu regionu można wskazać na czynniki zarówno pozytywne, jak i negatywne. Do tych pierwszych należy obecność w województwie dużych i prężnych firm reprezentujących przemysł z dużym potencjałem rozwojowym: chemiczny (wraz z farmaceutycznym i kosmetycznym), maszynowy i metalowy, elektroniczny, spożywczy. Ponadto, firmy zatrudniające powyżej 10 osób są dobrze wyposażone w infrastrukturę techniczną: niemal wszystkie posiadają dostęp do Internetu, większość korzysta z wewnętrznych sieci komputerowych, dysponuje własną witryną internetową. W ostatnich latach obserwuje się stały wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. Czynnikiem negatywnym jest natomiast relatywnie niski poziom przedsiębiorczości, mierzony liczbą podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON na 1000 mieszkańców.

Kluczowe wnioski:

1. Niski poziom przedsiębiorczości.
2. Obecność dużych i prężnych firm przemysłowych.

5. Finanse przedsiębiorstw

Wskaźnik rentowności obrotu brutto przedsiębiorstw niefinansowych zatrudniających powyżej 49 osób wyniósł w 2011 r. 4,6% i był o 0,8 p.p. niższy niż średnio w Polsce. Spośród branż najwyższy został zarejestrowany w:

- działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (9,0%) oraz
- przetwórstwie przemysłowym (6,2%).

Znacznie niższą rentowność reprezentują branże, do których należy blisko 50% podmiotów gospodarczych regionu, a więc:

- budownictwo: rentowność 2,6%,
- handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle: 2,6%,
- transport i gospodarka magazynowa: 3,5%.

Tabela nr 5. Wskaźnik rentowności brutto w Polsce i regionie (dane w %).

Sekcja	Obszar*	2007	2008	2009	2010	2011
Ogółem	PL	6,1	4,2	5,0	5,3	5,4
	K-P	5,3	3,3	4,3	3,9	4,6
Przetwórstwo przemysłowe	PL	6,6	3,6	4,8	5,1	4,9
	K-P	6,3	3,6	5,1	4,5	6,2
Budownictwo	PL	6,6	6,9	6,6	5,1	3,0
	K-P	8,1	9,1	8,7	4,4	2,6
Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	PL	3,3	2,6	2,3	2,6	2,3
	K-P	3,2	1,6	2,3	2,7	2,6
Transport i gospodarka magazynowa	PL	5,4	0,5	1,5	2,5	2,4
	K-P	2,5	1,9	1,3	1,3	3,5
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	PL	8,3	6,1	6,2	6,8	7,9
	K-P	6,5	10,9	6,4	10,7	9,0

* Dane dla Polski (PL) i województw kujawsko-pomorskiego (K-P).

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstawa w dniu 8 maja 2012 r.).

Prezentowane dane oznaczają, że znaczna część przedsiębiorstw działających w województwie kujawsko-pomorskim odnotowuje bardzo niskie wskaźniki rentowności, co w rezultacie może skutkować ograniczaniem ich możliwości rozwojowych.

Badanie przeprowadzone w 2010 r. na próbie przedstawicieli małych i średnich przedsiębiorstw z województwa kujawsko-pomorskiego wykazało, że pozytywne oceny aktualnej sytuacji gospodarczej własnego przedsiębiorstwa (39% odpowiedzi) dominują nad oceną negatywną (10%), natomiast najczęściej padała ocena sytuacji gospodarczej: „zadowolająca” (50% odpowiedzi)¹⁶.

Informacja o liczbie podmiotów gospodarczych pokazuje w jakich branżach działają kujawsko-pomorskie podmioty, natomiast nie udziela odpowiedzi na pytania o kondycję finansową tych firm i ich możliwości do ponoszenia nakładów inwestycyjnych, niezbędnych do wdrażania działalności

¹⁶ Raport „Identyfikacja kierunków rozwoju sektora MŚP w województwie kujawsko-pomorskim”, Toruń 2010.

innowacyjnej. Takie informacje przedstawia poniższe zestawienie na temat nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach wg PKD 2007.

Tabela nr 6. Nakłady inwestycyjne podmiotów gospodarczych w województwie kujawsko-pomorskim¹⁷.

Sekcje	Jedn.	2008	2009	2010
Ogółem	mln zł	6299,8	6466,2	6875,4
	% (Polska=100)	4,7%	5,4%	6,0%
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	mln zł	98,0	58,2	77,6
	% (Polska=100)	7,4%	6,5%	7,3%
Przemysł i budownictwo	mln zł	4047,5	4963,6	4103,7
	% (Polska=100)	5,5%	7,2%	6,3%
Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	mln zł	1318,1	734,1	1967,2
	% (Polska=100)	3,5%	2,3%	6,4%
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	mln zł	351,0	296,3	267,9
	% (Polska=100)	3,7%	4,1%	4,0%
Pozostałe usługi	mln zł	485,2	414,0	459,0
	% (Polska=100)	4,0%	4,1%	4,2%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstona w dniu 8 maja 2012 r.).

Nakłady inwestycyjne firm regionu w latach 2008-2010 wzrosły z 6,3 do 6,9 mld zł, co oznacza zwiększenie udziału w skali całego kraju z 4,7% do 6,0%. Najwyższe nakłady inwestycyjne zarejestrowano w przemyśle i budownictwie (aż 2/3 wszystkich nakładów w województwie, ich udział w Polsce wynosi 6,3%), a więc tylko minimalnie więcej niż dla wszystkich podmiotów gospodarczych regionu. Na tle Polski najwyższe nakłady inwestycyjne zanotowano w przedsiębiorstwach prowadzących działalność rolną – wynoszą 7,3%, choć jednocześnie należy zauważyć, że w wartościach bezwzględne są dość niskie. Nastąpił bardzo wyraźny wzrost inwestycji podmiotów handlowych – nakłady tych firm stanowią 6,4% nakładów wszystkich podmiotów w kraju, choć jeszcze 2 lata wcześniej wynosiły tylko 3,5%. Na tle Polski najmniej korzystnie wypadają nakłady inwestycyjne podmiotów prowadzących działalność finansową i ubezpieczeniową, obsługę rynku nieruchomości oraz pozostałą działalność usługową (odpowiednio: 4,0% oraz 4,2% nakładów inwestycyjnych poniesionych w całym kraju w tych branżach).

Warto w tym miejscu wspomnieć o zdolnościach inwestycyjnych firm sektora MŚP, które stanowią aż 99,9% wszystkich przedsiębiorstw w regionie. W 2009 r. nakłady inwestycyjne wyniosły 39,5 tys. na jeden podmiot tego sektora, a więc o 2 tys. zł mniej niż średnio w Polsce. Głównym źródłem finansowania inwestycji są środki własne, a kolejne pod względem wielkości finansowania źródła, to kredyty i pożyczki krajowe¹⁸.

Podsumowanie

Przytoczone dane wskazują na szereg negatywnych faktów w zakresie finansów kujawsko-pomorskich przedsiębiorców. Przede wszystkim, w porównaniu z wynikiem dla całego kraju, niższa jest rentowność brutto działających w regionie firm. Najniższą rentownością wykazują się branże

¹⁷ Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

¹⁸ Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości 2011.

szczególnie licznie reprezentowane w regionie: handel, budownictwo, transport i gospodarka magazynowa. Niższe niż średnio w Polsce są także nakłady inwestycyjne przypadające na jedno przedsiębiorstwo sektora MŚP. Relatywnie dobrze (pod względem wskaźnika rentowności oraz wysokości nakładów inwestycyjnych) wypadają natomiast przemysłowe firmy regionu. Pozwala to przypuszczać, że to właśnie one (m.in. ich potencjał ekonomiczny) może stać się jednym z motorów rozwoju innowacyjnego w regionie.

Kluczowe wnioski:

1. Niska rentowność firm.
2. Niskie nakłady inwestycyjne w sektorze MŚP.

6. Działalność innowacyjna

Kujawsko-pomorskie firmy przemysłowe i usługowe poniosły w 2010 r. około 1,1 mld zł nakładów na działalność innowacyjną, przy czym aż 95% przypadło na przemysł. Na tle Polski, nakłady firm usługowych województwa wypadają niekorzystnie, stanowią bowiem tylko 0,5% tego typu nakładów poniesionych w Polsce ogółem. Znacznie lepiej pod tym względem prezentuje się wskaźnik firm przemysłowych, który w 2010 r. wyniósł 4,5%. Na tle całego kraju, relatywnie niskie nakłady inwestycyjne ponoszone są na działalność badawczo-rozwojową B+R (1,8% tego typu wydatków ponoszonych w Polsce) oraz zakup wiedzy ze źródeł zewnętrznych (1,7%), z kolei wysokie - na środki trwałe (szczególnie na maszyny i urządzenia techniczne z importu) – przeszło 5% wydatków w kraju.

Tabela nr 7. Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowych i usługowych w 2010 r.

Działalność innowacyjna	Przedsiębiorstwa z sektora usług		Przedsiębiorstwa przemysłowe	
	mln zł	%*	mln zł	%*
Ogółem	54,4	0,5%	1075,3	4,5%
Działalność badawczo rozwojowa (B+R)	1,7	0,1%	59,3	1,8%
Zakup wiedzy ze źródeł zewnętrznych	0,1	0,0%	15,7	1,7%
Zakup oprogramowania	5,1	0,3%	10,8	2,2%
Nakłady inwestycyjne na środki trwałe ogółem	43,5	0,7%	967,3	5,4%
<i>w tym: nakłady inwestycyjne na środki trwałe - budynki i lokale, obiekty inżynierii lądowej i wodnej oraz grunty</i>	13,1	0,9%	306,1	5,7%
<i>w tym: nakłady inwestycyjne na środki trwałe - maszyny i urządzenia techniczne ogółem</i>	30,3	0,7%	661,3	5,3%
<i>w tym: nakłady inwestycyjne na środki trwałe - maszyny i urządzenia techniczne z importu</i>	7,7	1,9%	283,1	5,7%
Szkolenia personelu związane bezpośrednio z wprowadzaniem innowacji produktowych lub procesowych	0,4	0,5%	3,0	2,9%
Marketing związany z wprowadzeniem nowych lub istotnie ulepszonych produktów	1,7	0,4%	4,9	1,1%

* Nakłady w regionie jako odsetek nakładów poniesionych w Polsce (dla danej grupy nakładów inwestycyjnych).

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odsłona w dniu 8 maja 2012 r.).

Wśród ogółu firm przemysłowych, o zatrudnieniu przekraczającym 9 osób, działalność innowacyjną prowadzi 18% podmiotów. Po 13% firm wprowadzało nowe lub istotnie ulepszone produkty oraz

nowe lub istotnie ulepszone procesy. Widziana jest wyraźna, dodatnia korelacja pomiędzy skłonnością do innowacji, a wielkością zatrudnienia w przedsiębiorstwie. W największych firmach, o zatrudnieniu przekraczającym 249 osób działalność innowacyjna prowadzona jest w 65%¹⁹ przypadków (5 p.p. więcej niż średnio w Polsce)²⁰.

Firmy, które deklarują wprowadzanie innowacji, najczęściej wdrażają innowacje produktowe (35%), a znacznie rzadziej: procesowe (26%), marketingowe (23%) i organizacyjne (21%)²¹. Wśród firm innowacyjnych 32% współpracuje z jednostkami B+R – najczęściej są to szkoły wyższe – publiczne (13% firm) i niepubliczne (5%) oraz przemysłowe instytuty badawcze i jednostki badawczo-rozwojowe²² (5%). Współpracę z centrami doskonałości, fundacjami naukowymi, regionalnymi centrami innowacji, parkami technologicznymi i agencjami rozwoju regionalnego deklaruje nie więcej niż 3% innowacyjnych firm. Podobnie niekorzystne wyniki na temat współpracy kujawsko-pomorskich firm MŚP ze sferą proinnowacyjnych instytucji otoczenia biznesu uzyskano w najnowszym badaniu tego sektora²³. Znakomita większość badanych (ogółem nieco ponad 88%) stwierdza brak relacji współpracy z tą sferą. Najgorzej wygląda sytuacja w grupie najmniejszych przedsiębiorstw (89%) i tylko nieco lepiej w dwóch pozostałych segmentach (firmach małych – 72% i średnich – 68%). Natomiast w przypadku deklarowania doświadczenia w zakresie współpracy z instytucjami wsparcia proinnowacyjnego, najczęściej wskazywano na sferę nauki (uczelnie wyższe – wskazania 8% firm mikro, 19% - firm małych i 14% - firm średnich) i instytucje badawczo-rozwojowych (odpowiednio: 3%, 11%, 12% badanych), a na trzecim miejscu na firmy doradcze (odpowiednio: 2%, 6%, 8% badanych firm).

Przeszkody w rozwijaniu współpracy wynikają z mentalności przedsiębiorców, szczególnie małych, którzy są raczej zainteresowani eksploatacją zajętego już segmentu rynku, z obawą natomiast podchodząc do koncepcji rozwoju opartego na innowacji, współpracy z jednostkami naukowymi i eksplorowaniem nowych segmentów rynku²⁴.

---

¹⁹ Wyniki badania Urzędu Statystycznego w Bydgoszczy (na próbie 1753 przedsiębiorstw przemysłowych) zrealizowanego na zlecenie TARR S.A. wskazują na taki odsetek firm dużych prowadzących działalność innowacyjną. Patrz: „Przedsiębiorstwa aktywne innowacyjnie, innowacje w zakresie innowacji produktowych, marketingowych i organizacyjnych oraz współpracujące w zakresie innowacji w latach 2008 – 2010, w województwie kujawsko-pomorskim”, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Kujawsko-Pomorski Ośrodek Badań Regionalnych, Referat Analiz i Badań Regionalnych, Wrzesień 2012. Udostępniono za zgodą TARR S.A.

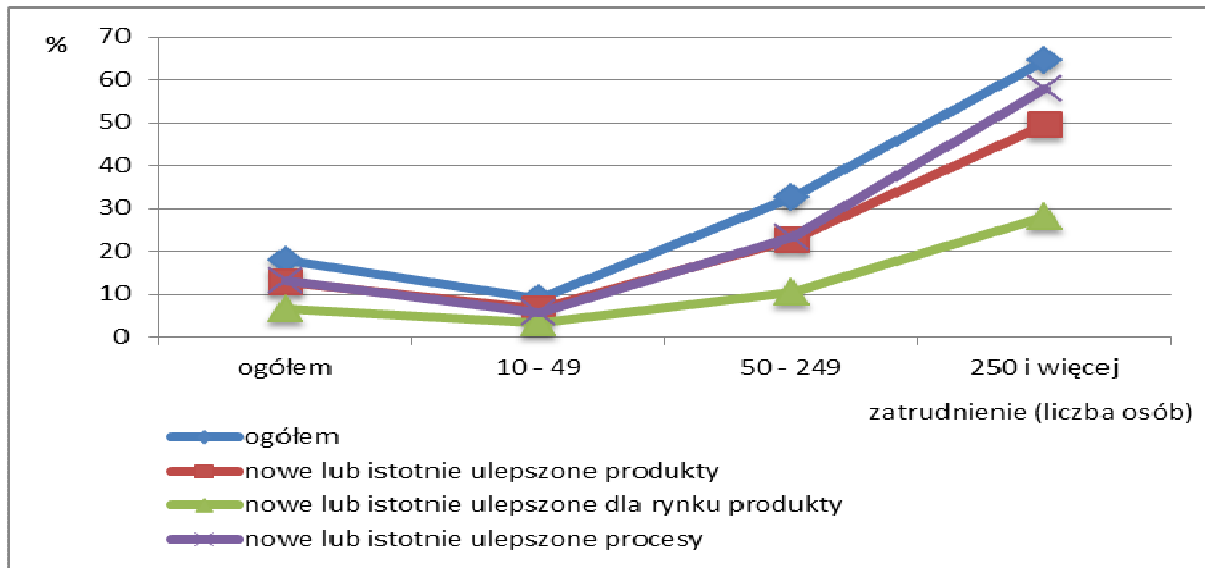
²⁰ Jednakże jak wskazuje Instytut Badań Strukturalnych w raporcie końcowym pt. „Analiza potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014 – 2020”, październik 2012, może to być wynikiem raczej wynika to ze spadku inwestycji ogółu firm krajowych.

²¹ Raport z badania „Analiza powiązań współpracy pomiędzy przedsiębiorcami, jednostkami B+R i instytucjami otoczenia biznesu”, zrealizowanego w 2009 r. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego przez zespół pracowników Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy.

²² Zgodnie z Ustawą z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych, od 1 października jednostki badawczo-rozwojowe oficjalnie nazywane są instytutami badawczymi.

²³ Badania ankietowe zrealizowane na potrzeby Ewaluacji Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego (RSI WKP), PAG Uniconsult 2012.

²⁴ Studia przypadków firm innowacyjnych w województwie kujawsko-pomorskim, op. cit.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstona w dniu 8 maja 2012 r.).

Ryc. nr 7. Innowacyjne przedsiębiorstwa przemysłowe wg rodzaju wprowadzanych innowacji i klas wielkości firmy w 2010 r.²⁵

Większość firm przemysłowych prowadziła działalność innowacyjną w celu zwiększenia asortymentu wyrobów i usług oraz w celu poprawy jakości wyrobów lub usług²⁶. Znaczenie tych dwóch celów jako „wysokie” podobnie często wymieniały zarówno firmy przemysłowe, jak i usługowe, małe i bardzo duże.

Tabela nr 8. Przedsiębiorstwa, które oceniły znaczenie danego celu jako „wysokie” w % przedsiębiorstw aktywnych innowacyjnie w latach 2008-2010 według liczby pracujących.

Cel	Przedsiębiorstwa przemysłowe			Przedsiębiorstwa usługowe		
	o liczbie pracujących					
	10-49	50-249	pow. 249	10-49	50-249	pow. 249
	w % przedsiębiorstw aktywnych innowacyjnie					
Zwiększenie asortymentu wyrobów/usług	49,6	53,7	60,7	42,4	31,8	40,0
Poprawa jakości wyrobów/usług	51,3	37,6	62,3	39,4	40,9	50,0
Wejście na nowe rynki lub zwiększenie udziału w rynku	37,8	47,0	50,8	40,9	13,6	20,0
Zwiększenie zdolności produkcyjnych dla wyrobów i usług	33,6	38,3	47,5	19,7	22,7	10,0
Zastąpienie przestarzałych produktów lub procesów	33,6	36,2	42,6	19,7	40,9	20,0
Poprawa elastyczności produkcji	28,6	30,2	39,3	16,7	27,3	10,0
Poprawa bezpieczeństwa i higieny pracy pracowników	31,9	23,5	34,4	15,2	27,3	20,0
Obniżka osobowych kosztów pracy na jednostkę produktu	29,4	20,8	36,1	7,6	13,6	10,0
Zmniejszenie szkodliwości dla środowiska	22,7	22,1	36,1	1,5	27,3	20,0
Obniżka materiałochłonności i	22,7	20,1	37,7	9,1	9,1	10,0

²⁵ W wykresie zostały użyte 2 pojęcia innowacji produktowych: „nowe lub istotnie ulepszone produkty” (zasięg innowacji: rynek na którym działa firma lub tylko firma wprowadzająca innowację) oraz „nowe lub istotnie ulepszone dla rynku produkty” (zasięg innowacji: rynek na którym działa firma).

²⁶ Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r., Urząd Statystyczny w Bydgoszczy 2012.

energochłonności na jednostkę produktu						
--	--	--	--	--	--	--

Źródło: Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r., Urząd Statystyczny w Bydgoszczy 2012. Urząd Statystyczny w Bydgoszczy.

Ważne czynniki wprowadzania innowacji dla firm przemysłowych to także: ekspansja rynkowa, zwiększanie zdolności produkcyjnych, zastępowanie przestarzałych produktów lub procesów. Relatywnie rzadziej były wskazywane, jako ważne, względy ochrony środowiska oraz zmniejszanie materiałochłonności i energochłonności.

Kujawsko-pomorskie firmy w ostatnich kilku uzyskują coraz wyższą część przychodów ze sprzedaży wyrobów nowych i istotnie ulepszonych, a to dzięki bardzo dobrym wynikom przedsiębiorstw największych. Znacznie gorzej wypadają pod tym względem firmy mniejsze.

Tabela nr 9. Udział produkcji sprzedanej wyrobów nowych/istotnie ulepszonych w przedsiębiorstwach przemysłowych w wartości sprzedaży wyrobów ogółem (dane w %).

Przedsiębiorstwa wg wielkości zatrudnienia	Obszar*	2005	2006	2007	2008	2010
Ogółem	Polska	22,08	17,00	14,72	14,71	13,91
	K-P	7,24	7,37	6,59	15,24	15,93
10 - 49	PL	b.d.	4,71	b.d.	4,43	2,79
	K-P	b.d.	1,47	b.d.	6,27	1,20
50 - 249	PL	11,29	10,60	9,37	9,37	8,71
	K-P	7,03	6,49	5,87	9,76	5,09
250 i więcej	PL	25,31	20,54	16,43	17,85	17,25
	K-P	7,36	8,70	7,01	20,45	23,91

* Dane dla Polski (PL) i województw kujawsko-pomorskiego (K-P).

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odsłona w dniu 8 maja 2012 r.).

Kujawsko-pomorskie firmy przemysłowe, zatrudniające powyżej 9 osób, ze sprzedaży produktów innowacyjnych uzyskały 15% przychodów netto ze sprzedaży ogółem, a więc 3 p.p. więcej niż średnio firmy w Polsce. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport w przychodach netto ze sprzedaży ogółem wyniósł 10%, a więc dwukrotnie więcej średnio w Polsce. Województwo kujawsko-pomorskie uzyskało pod tym względem najlepszy wskaźnik wśród regionów. Również i w tym przypadku ten doskonały wynik jest zasługą firm zatrudniających powyżej 249 osób (wskaźnik 17%, czyli 264% wysokości wskaźnika Polski), podczas gdy w firmach mniejszych (o zatrudnieniu do 248 osób) udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport w przychodach netto ze sprzedaży ogółem nie przekracza 1%, a więc około dwukrotnie mniej niż średnio w Polsce.

Wśród firm usługowych tylko 9% wprowadziło w 2010 r. innowacje i był to wskaźnik o ok. 3 p.p. niższy niż w przypadku całego kraju. Nowe lub istotnie ulepszone produkty wprowadziło 6% firm, zaś procesy - 7%²⁷.

²⁷ Innowacja produktowa to wprowadzenie wyrobu lub usługi, które są nowe lub znacząco udoskonalone w zakresie swoich cech lub zastosowań (udoskonalenia pod względem specyfikacji technicznych, komponentów i materiałów, wbudowanego oprogramowania, łatwości obsługi lub innych cech funkcjonalnych). Innowacja procesowa to wdrożenie nowej lub znacząco udoskonalonej metody produkcji lub dostawy (udoskonalenie w zakresie technologii, urządzeń oraz/lub oprogramowania). Innowacja marketingowa to wdrożenie nowej metody marketingowej wiążącej się ze znaczącymi zmianami w projekcie/konstrukcji produktu lub w opakowaniu, dystrybucji, promocji lub strategii cenowej. Innowacja organizacyjna to wdrożenie nowej metody organizacyjnej w przyjętych przez firmę zasadach działania, w organizacji miejsca pracy lub w stosunkach z otoczeniem (Instrukcja Oslo, op. cit.)

Nakłady na badania i rozwój w województwie (204 mln zł) należą do najniższych w kraju i w 2010 r. stanowiły mniejszą część wszystkich nakładów tego typu w kraju niż w latach 1999-2006.

Tabela nr 10. Nakłady na B+R poniesione w województwie kujawsko-pomorskim - jako odsetek nakładów na B+R poniesionych w Polsce.

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
2,6%	2,6%	2,7%	2,4%	2,2%	2,3%	2,1%	3,0%	1,6%	1,7%	3,8%	2,0%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstona w dniu 8 maja 2012 r.).

Relatywnie niskie nakłady na B+R dotyczą wszystkich, z wyjątkiem nauk społecznych, dziedzin nauk. Nakłady ogółem w województwie stanowiły w 2010 r. 2% tych wydatków w Polsce, zaś w ramach poszczególnych dziedzin wyniosły:

- nauki przyrodnicze – 2,0%,
- nauki inżynierskie i techniczne – 1,6%,
- nauki medyczne i nauki o zdrowiu – 0,7%,
- nauki rolnicze – 0%,
- nauki społeczne – 4,6%,
- nauki humanistyczne – 0%.

Niskie nakłady na badania i rozwój stwarzają niekorzystne warunki do innowacyjnego rozwoju gospodarki regionu kujawsko-pomorskiego.

Nakłady na badania i rozwój ponoszone w sektorze przedsiębiorstw (42 mln zł w 2010 r.) są znacznie (około pięciokrotnie) niższe niż nakłady ogółem w jednostkach B+R. Struktura branżowa tych wydatków przedstawia się następująco:

Tabela nr 11. Nakłady w sektorze przedsiębiorstw na działalność B+R w województwie kujawsko-pomorskim wg kierunków działalności (PKD 2007) w 2010 r.

Sekcja PKD	Mln zł	Odsetek wydatków w Polsce*
Produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych	6,4	6,8%
Produkcja metalowych wyrobów gotowych, z wyłączeniem maszyn i urządzeń	3,0	5,3%
Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo, włączając działalność usługową	0,7	2,5%
Produkcja urządzeń elektrycznych	4,5	2,4%
Produkcja komputerów, wyrobów elektronicznych i optycznych	4,8	2,1%
Pozostała produkcja wyrobów	0,9	1,3%

* Nakłady w regionie jako odsetek nakładów poniesionych w Polsce (dla danej sekcji PKD).

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstona w dniu 8 maja 2012 r.).

Wśród branż gospodarki zwracają uwagę wysokie nakłady na badania i rozwój w branży chemicznej oraz w produkcji metalowych wyrobów gotowych. Przedsiębiorstwa działające w tych branżach w regionie ponoszą wysokie wydatki na działania innowacyjne i należą do najlepiej rozwiniętych w województwie kujawsko-pomorskim.

Nakłady na badania i rozwój w przeliczeniu na 1 mieszkańca regionu w 2010 r. wyniosły 99 zł (na jedną osobę zatrudnioną w dziale B+R - 49 tys. zł) i należały do najniższych w kraju. Tylko 19% podmiotów gospodarczych w województwie poniosło nakłady na działalność B+R, podczas gdy w kraju odsetek ten był o 4,4 p.p. wyższy.

W ślad za relatywnie niskimi nakładami na badania i rozwój idzie mała liczba zgłoszeń patentowych: w 2010 r. odnotowano 124 takie zgłoszenia (3,9% ogólnej liczby zgłoszeń w Polsce). Patentów

w regionie udzielono 35, a więc tylko 2,5% liczby odnotowanej w całym kraju. Znacznie lepiej wypada region pod względem liczby zgłoszeń wniosków o rejestrację wzorów użytkowych (45 w 2010 r. – 5,1% takich przypadków w kraju) oraz przypadków udzielenia takich praw ochronnych (29, czyli 6% przypadków udzielenia ochrony wzorów użytkowych w Polsce).

W ostatnich latach w województwie rośnie liczba przedsiębiorstw w których wystąpiła działalność B+R - w 2010 r. było ich 64. Jednak w wartościach względnych (w odniesieniu do liczby firm z działalnością B+R w całej Polsce) ich poziom (5,2%), choć wyższy niż w latach 2004-2009, jest niższy niż w latach jeszcze wcześniejszych, kiedy to przekraczał poziom 6%.

Tabela nr 12. Jednostki z działalnością badawczo-rozwojową.

Wyszczególnienie	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ogółem (liczba)	49	38	44	36	42	36	37	38	43	43	54	76
ogółem (w odsetkach*)	5,1%	4,4%	4,8%	4,3%	4,5%	3,8%	3,4%	3,5%	3,8%	3,7%	4,2%	4,3%
w sektorze przedsiębiorstw (liczba)	41	29	35	25	34	29	31	31	36	35	43	64
w sektorze przedsiębiorstw (w odsetkach*)	6,4%	5,4%	5,8%	5,8%	6,2%	4,9%	4,4%	4,6%	4,8%	4,7%	5,1%	5,2%

* Liczba podmiotów z działalnością B+R w regionie jako odsetek wszystkich podmiotów tego typu w Polsce.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odstona w dniu 8 maja 2012 r.).

Na terenie województwa, poza przedsiębiorstwami, działalność B+R prowadzi również 12 innych jednostek, przede wszystkim szkół i jednostek naukowych finansowanych w większości ze środków budżetowych.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego działa mniej ośrodków innowacji i przedsiębiorczości niż w większości regionów w Polsce²⁸, jednak ich ofertę instytucji można uznać za bogatą i różnorodną.

Największą instytucją badawczo-rozwojową w województwie jest Instytut Inżynierii Materiałów Polimerowych i Barwników z siedzibą w Toruniu. W mieście tym znajduje się także Oddział Przetwórstwa Tworzyw Polimerowych instytutu, natomiast poza terenem regionu znajdują się oddziały zamiejscowe: Farb i Tworzyw (Gliwice), Elastomerów i Technologii Gumy (Piastów), Barwników i Produktów Organicznych (Zgierz). Inne najważniejsze dla rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności jednostki badawcze, rozwojowe i naukowe w regionie to:

- Przemysłowy Instytut Automatyki i Pomiarów w Warszawie, Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Urządzeń Sterowania Napędów w Toruniu,
- Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin - Państwowy Instytut Badawczy w Błoniu, Oddział w Bydgoszczy,
- Instytut Technologiczno - Przyrodniczy w Falentach, Kujawsko-Pomorski Ośrodek Badawczy w Bydgoszczy.

Najważniejsze jednostki otoczenia biznesu (IOB) w regionie:

- parki przemysłowe i technologiczne:
  - Bydgoski Park Przemysłowy,
  - Toruński Park Technologiczny,
  - Grudziądzki Park Przemysłowy,

²⁸ Matusiak K. (red.) Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2010. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości 2010.

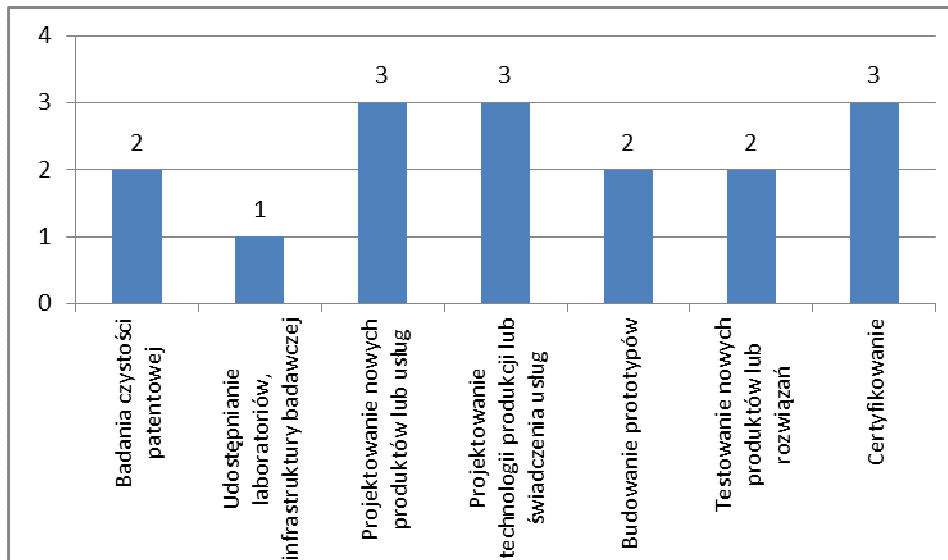
- Vistula Park Świecie,
- Vistula Park II,
- Park Przemysłowy w Solcu Kujawskim,
- uczelnie wyższe:
  - Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy,
  - Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
  - Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy,
- inne:
  - Centrum Transferu Technologii w Toruniu,
  - Jednostki Naczelnej Organizacji Technicznej w Bydgoszczy, Toruniu, Inowrocławiu, Grudziądzu, Włocławku),
  - Regionalne Centrum Innowacyjności przy Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy,
  - Pomorska Specjalna Strefa Ekonomiczna (podstrefy w Barcinie, Bydgoszczy, Grudziądzu, Kowalewie Pomorskim, Łysomicach, Rypinie, Świeciu, Toruniu).
  - inkubatory przedsiębiorczości (w Bydgoszczy, Solcu Kujawskim, Świeciu, Toruniu i Włocławku),
  - Toruńska Agencja Rozwoju Regionalnego,
  - Bydgoski Klaster Przemysłowy (branże: chemiczna, narzędziowa, przetwórstwo tworzyw polimerowych).

Jednostki otoczenia biznesu co prawda zazwyczaj oferują przedsiębiorcom usługi doradcze (deklaruje to aż 74% IOB), jednak najczęściej dotyczą one wsparcia w zakresie marketingu nowych produktów i usług oraz w zakresie strategii rozwoju firmy (po 15% spośród uzyskanych wskazań)²⁹. Znacznie rzadziej wskazywane jest doradztwo w zakresie komercjalizacji wyników badań, wdrażania nowych produktów, ochrony własności intelektualnej, pozyskania nowych technologii oraz rynkowego wykorzystania nowych technologii. Usługi w zakresie badania i rozwoju nie należą do często oferowanych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, jednak pojedyncze ośrodki oferują pomoc m.in. w badaniu czystości patentowej, projektowaniu nowych produktów i usług (oraz technologii ich produkowania/świadczenia), udostępniają laboratoria i infrastrukturę badawczą. Z tymi spostrzeżeniami spójne pozostają wnioski uzyskane w innym badaniu³⁰: innowacyjne firmy sektora MŚP w regionie na ogół nie korzystają z oferty jednostek otoczenia biznesu, za to wysoko sobie cenią współpracę z wyższymi uczelniami, wskazując na możliwość skorzystania z wysokiego potencjału merytorycznego oraz wysokiej klasy zaplecza laboratoryjnego.

---

²⁹ Raport „Instytucje otoczenia biznesu w województwie kujawsko-pomorskim” zrealizowany na próbie 50 IOB, PAG Uniconsult 2012.

³⁰ Studia przypadków firm innowacyjnych w województwie kujawsko-pomorskim, op. cit.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS (odsłona w dniu 8 maja 2012 r.).

Ryc. nr 8. Rozkład typów doradztwa w zakresie B+R (liczba IOB oferujących daną usługę).

Relatywnie niskiej podaży usług proinnowacyjnych towarzyszy zjawisko dość niskiego popytu na nie. Można mówić o niskiej specjalizacji IOB w regionie, gdyż tylko $\frac{1}{5}$ spośród nich kierują swoją ofertę do określonych branż, zaś zdecydowana większość usług jest kierowana do ogółu przedsiębiorców. Tylko niewiele więcej niż co piąty badany ośrodek ocenił, że jego zasoby, istotne z punktu widzenia świadczenia przedsiębiorcom usług, są całkowicie wystarczające. Połowa ośrodków uważa, że jego zasoby wymagają wzmocnienia. Za to aż 27% badanych swoje zasoby oceniła jako niewystarczające.

Potencjał innowacyjny sektora B+R należy ocenić dość pozytywnie. Jednostki te dysponują dobrze wykształconą kadrą (stopień naukowy posiada większość pracowników), dość powszechnie oferowane są w nich usługi dot. innowacji technologicznych, jednak zainteresowanie tymi usługami wśród firm sektora MŚP jest niewielkie³¹. Słabo należy ocenić zasięg współpracy sektora B+R. Z licznymi firmami sektora MŚP współpracują tylko ośrodki z dużych miast (powyżej 100 tys. mieszkańców). W mniejszych ośrodkach intensywność kontaktów jest zbyt niska. Inne negatywne zjawiska to:

- tylko pojedynczy pracownicy ośrodków badawczo-rozwojowych odbywają staże w przedsiębiorstwach,
- działalność większości ośrodków skupia się tylko na rynku lokalnym,
- niskie jest ich zaangażowanie w aktywne uczestnictwo w programach międzynarodowych i krajowych,

Podsumowanie

Rozdział poświęcony innowacyjności wskazał na szereg negatywnych zjawisk w tym obszarze, zachodzących zarówno w podmiotach gospodarczych, jak i naukowych. Tymczasem tylko współpraca przedsiębiorców z jednostkami naukowymi, poprzedzona wzajemnym poznaniem i dostosowaniem, może wydać pożądany owoc w postaci wyraźnego wzmocnienia innowacyjnego wzrostu województwa kujawsko-pomorskiego. Należy zauważyć, że relatywnie znaczne nakłady na działalność innowacyjną ponoszone są w firmach przemysłowych, ale bardzo niskie – w usługowych. Wśród różnych typów działalności innowacyjnej relatywnie znaczne są nakłady inwestycyjne na środki trwałe, ale bardzo niskie na działalność badawczo-rozwojową. Fakt wprowadzania innowacji, w

³¹ Analiza potencjału instytucji badawczo-rozwojowych oraz instytucji oferujących usługi wspierania i finansowania innowacji w województwie kujawsko-pomorskim, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy

firmach przemysłowych (zatrudniających 10 i więcej osób) jest ściśle związany z wielkością danego podmiotu: wśród małych firm (o zatrudnieniu 10-49 osób) tylko nieliczne (ok. 10%) wprowadzało w 2010 r. innowacje, za to wśród firm największy (z zatrudnieniem powyżej 249 osób) było ich aż 65%. Pokazuje to, że proinnowacyjna polityka wobec firm w regionie powinna być adresowana przede wszystkim do sektora MŚP. Podstawowe motywacje prowadzenia działalności innowacyjnej to: kreowanie nowych wyrobów/usług, poprawa ich jakości, ekspansja rynkowa.

Niepokojące wydają się także bardzo niskie w regionie nakłady na badania i rozwój. Stanowią one zaledwie 2% tego typu nakładów ponoszonych w Polsce (99 zł na 1 mieszkańca regionu, a więc blisko 3 razy mniej niż przeciętnie w kraju) i jest to wskaźnik bardzo niski. Również rzadkie są przypadki korzystania z ochrony patentowej. Relatywnie mało jest podmiotów prowadzących działalność B+R innych niż przedsiębiorstwa, tj. uczelni, jednostek naukowych, ośrodków innowacji. Aż $\frac{2}{3}$ kujawsko-pomorskich firm innowacyjnych nie współpracuje z żadnymi jednostkami B+R. Współpraca z jednostkami innymi niż uczelnie wyższe ma wymiar marginalny. Oznacza to, że poziom współpracy biznesu ze sferą nauki jest bardzo niski i choć w regionie działa szereg instytucji otoczenia biznesu, to zakres i zasięg ich współpracy z firmami powinien ulec wzmocnieniu. W chwili obecnej przedsiębiorcy nie są zainteresowani korzystaniem z usług proinnowacyjnych świadczonych przez IOB, a z kolei ośrodki te są słabo przygotowane do świadczenia tego typu usług, zazwyczaj nie nawiązują intensywnej współpracy, nie tworzą powiązań sieciowych.

Kluczowe wnioski:

1. Niskie nakłady na działalność innowacyjną, w tym B+R.
2. Niska innowacyjność firm, szczególnie sektora MŚP.
3. Firmy MŚP w minimalnym stopniu korzystają z oferty jednostek otoczenia biznesu, za to doceniają współpracę z wyższymi uczelniami.
4. Mała liczba powiązań sieciowych pomiędzy głównymi aktorami regionalnego systemu innowacji.
5. Znaczny (choć słabo wykorzystywany) potencjał jednostek badawczo-rozwojowych.
6. Mała liczba wdrożeń, patentów, licencji.
7. Słabe powiązanie gospodarki ze sferą nauki.
8. Niedostosowanie zaplecza naukowego do potrzeb przemysłu.
9. Brak systemowej współpracy przemysłu ze sferą edukacji oraz szkół średnich z wyższymi.
10. Brak realnego i trwałego systemu wspierania procesów transferu technologii i rozwoju innowacji.
11. Brak kadry znającej specyfikę działalności B+R.

7. Czołowe sektory regionu

Analiza uzyskanych danych, w tym wysokości nakładów w sektorze przedsiębiorstw na działalność B+R, pozycji kujawsko-pomorskich firm na liście największych polskich przedsiębiorstw oraz zaplecza badawczo-rozwojowego w regionie dość jednoznacznie wskazuje na branże przemysłowe, które w regionie mają największe znaczenie, a jednocześnie w których istnieją największe możliwości

innowacyjnego rozwoju. Potwierdza to analiza Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych³², wyróżniająca 4 sektory:

- Elektroniczny. W podstrefie Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej „Crystal Park” w Łysomicach koło Torunia powstał kompleks elektroniczny (produkcja głównie monitorów ciekłokrystalicznych LCD), w obrębie którego działają liczne firmy międzynarodowe, w tym światowy potentat SHARP i jego kooperanci. Na terenie regionu działają firmy elektroniczne:
  - Sharp Manufacturing Poland sp. z o.o.,
  - Orion Electric (Poland) sp. z o.o.,
  - Sumika Electronic Materials Poland sp. z o.o.,
  - Tensho Poland sp. z o.o.,
  - Sohbi Craft Poland sp. z o.o.,
  - Kimoto Poland sp. z o.o.,
  - Yusen Logistics (Polska) Sp. z o.o.,
  - U-TEC Poland sp. z o.o.
- Elektromaszynowy. Największe firmy z tej branży to:
  - Apator SA w Toruniu,
  - Przedsiębiorstwo Hydrauliki Siłowej HYDROTOR SA w Tucholi,
  - Pojazdy Szynowe PESA Bydgoszcz SA,
  - Zakład Mechaniczny SKRAW-MECH Sp. z o.o. w Bydgoszczy,
  - Zakład Produkcyjno-Usługowy EKOPARTNER Sp. z o.o. w Bydgoszczy,
  - Toruńskie Zakłady Urządzeń Okrętowych TOWIMOR SA w Toruniu,
  - Bydgoskie Zakłady Elektromechaniczne BELMA SA w Bydgoszczy,
  - Elektromontaż-Toruń Sp. z o.o. w Toruniu,
  - Fabryka Obrabiarek do Drewna FOD Sp. z o.o. w Bydgoszczy,
  - WIKA Polska SA we Włocławku,
  - Zakład Urządzeń Okrętowych FAMOR SA w Bydgoszczy,
  - HYDRO-VACUUM SA w Grudziądzu
  - INOFAMA SA w Inowrocławiu,
  - SLICAN Sp. z o.o. w Bydgoszczy.
- Chemiczny. Region zajmuje 4. miejsce w kraju w produkcji nawozów azotowych. W branży chemicznej działają m.in.:
  - Zakłady Azotowe ANWIL SA we Włocławku,
  - Zakłady Chemiczne ZACHEM SA w Bydgoszczy,
  - ELANA (Oddział spółki Boryszew SA w Toruniu),
  - Soda Polska CIECH sp. z o.o. (Zakład Produkcyjny JANIKOSODA w Janikowie i Zakład Produkcyjny SODA MĄTWY w Inowrocławiu),
  - Inowrocławskie Kopalnie Soli SOLINO SA w Inowrocławiu,
  - KEMIRA Świecie Sp. z o.o. w Świeciu nad Wisłą,
  - Zakłady Chemiczne „NITRO-CHEM” SA w Bydgoszczy.
- Spożywczy. W tej branży działają m.in.:
  - Zakłady Tłuszczowe KRUSZWICA SA w Kruszwicy,

³² Informacje gospodarcze o województwie kujawsko-pomorskim, Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych, <http://www.paiz.gov.pl/regiony/wojewodztwa/kujawsko-pomorskie> (odsłona 6.06.2012 r.).

- PROVIMI Polska Sp. z o.o. w Warszawie (prowadząca m.in. ośrodek doświadczalny w Czaplach oraz centralne laboratorium badawcze w Osnowie),
  - CEREAL PARTNERS POLAND TORUŃ-PACIFIC Sp. z o. o. w Toruniu,
  - Zakłady Przetwórstwa Cykorii CYKORIA SA w Wierzchosławicach,
  - Jutrzenka Colian Sp. z o.o. w Opatówku (zakład w Bydgoszczy) – produkcja wyrobów cukierniczych,
  - Bonduelle Polska S.A. w Warszawie (zakład w Gniewkowie) – przetwórstwo warzyw,
  - Polski Przemysł Mięśny i Drobiarski MAT SA w Grudziądzu,
  - Rieber Foods Polska SA we Włocławku,
  - Fabryka Cukiernicza "Kopernik" SA w Toruniu,
  - Krajowa Spółka Cukrowa SA. w Toruniu,
  - Nordzucker Polska SA w Opalenicy (zakład produkcyjny w Chełmży),
  - FROSTA Sp. z o.o., Bydgoszcz.
- Produkcja papieru – nie została ona wymieniona w Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych, jednak generuje ona drugie po produkcji wyrobów spożywczych przychody w regionie. Branża ta liczy jedynie kilka firm, jednak mają one znaczny udział w przychodzie regionu oraz kluczowe znaczenie dla powiatów w których funkcjonują. W tej branży działają m.in.:
    - Mondi Świecie SA w Świeciu nad Wisłą,
    - Internationa Paper - Zakład w Kwidzynie IP-Kwidzyn Sp. z o.o. Kwidzynie

Specyfika branży papierniczej w regionie polega na tym, że w powiatach w których działają zakłady zatrudniają one znaczna część miejscowej ludności tworząc faktycznie monokulturę przemysłową. Upadek firmy spowoduje bardzo trudną sytuację w całym powiecie. Należy tu dodać, że firmy tej branży mogą być bardzo zagrożone wzrostem kosztów energii, który nastąpi w najbliższych kilku latach za sprawą wejścia w życie niekorzystnych dla Polski zapisów paktu klimatycznego. Może to oznaczać znaczące pogorszenie warunków działania firm i w konsekwencji nawet ich przeniesienie do innych krajów.

Wśród wyróżnionych branż zwraca uwagę, że do czterech z nich, od lat posiadających mocną pozycję w regionie (przemysł: elektromaszynowy, chemiczny, papierniczy i spożywczy), dołączył także nowy (elektroniczny), o znacznym potencjale rozwojowym. Jednak ze względu na specyfikę tego sektora (skupienie wokół jednej tylko firmy - Sharp, słabe zakorzenienie na rynku województwa, silne związki z zagraniczną spółką-matką) szanse na to, że będzie on silnie oddziaływać na innowacyjność całego regionu, są znacznie mniejsze niż w przypadku wspomnianych czterech branż.

Czynnikiem dynamizującym rozwój kluczowych branż oraz stwarzającym możliwości przyciągnięcia inwestorów reprezentujących nowe przemysły jest obecność w regionie 621 ha (zlokalizowanych w 8 podstrefach) terenów inwestycyjnych Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, których część pozostaje niezagospodarowana.

Wymieniając najważniejsze gałęzie gospodarki regionu nie sposób nie wspomnieć także o turystyce sanatoryjnej, gdyż od lat uzdrowiska solankowe w Ciechocinku, Inowrocławiu, Maruszy koło Grudziądza i Wieńcu-Zdrój należą do najpopularniejszych w Polsce. W 2011 r. aż 15,1% kuracjuszy w Polsce leczyło się stacjonarnie na terenie regionu. Wyższym odsetkiem (29,4%) może poszczycić się tylko województwo zachodniopomorskie. Wymienione sektory są to sektory generujące największy przychód w regionie, jednak w dużej części nie uwzględniają one lokalnej przedsiębiorczości reprezentowanej przez firmy typu MŚP. Pogłębiona analiza tego problemu została przedstawiona w

załączniku do diagnozy (Załącznik „Rozkłady liczebności przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim, w tym w układzie powiatowym”).

Podsumowanie

Region dysponuje dobrze rozwiniętymi pięcioma sektorami przemysłu, w których działają liczne podmioty ze znaczącą pozycją w kraju lub też za granicą (tylko w przemyśle papierniczym działają zaledwie dwie, choć bardzo znaczące firmy). Biorąc pod uwagę więzy kooperacyjne, łączące te firmy także z mniejszymi podmiotami, istnieją znaczne możliwości do rozwijania współpracy o charakterze klastrowym (także innych niż działający już Bydgoski Klaster Przemysłowy) oraz wykształcania się wyspecjalizowanych branżowo instytucji badawczo-rozwojowych.

Kluczowe wnioski:

1. Najważniejsze przemysły regionu to: elektromaszynowy, chemiczny, papierniczy, spożywczy, elektroniczny.
2. Region posiada predyspozycje do rozwijania turystyki sanatoryjnej.
3. Nowe, innowacyjne firmy mają możliwości rozwoju na terenach Pomorskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

8. Banki i instrumenty inżynierii finansowej

Jedną z barier rozwoju innowacyjności jest niedostatek środków finansowych, szczególnie dotkliwy w przypadku przedsiębiorstw krótko działających i planujących uruchomienie działalności innowacyjnej, a więc obciążonej większym ryzykiem niepowodzenia rynkowego. W Polsce finansowanie zewnętrzne zapewniają przede wszystkim banki oraz – w znacznie mniejszym stopniu – fundusze pożyczkowe. Dla firm sektora MŚP, przede wszystkim mikroprzedsiębiorstw, barierą w pozyskiwaniu finansowania jest brak wystarczającego zabezpieczenia dla kredytu/pożyczki, dlatego coraz większe znaczenie odgrywa oferta funduszy poręczeniowych.

Sektor bankowy jest podstawowym źródłem finansowania zewnętrznego wszystkich przedsiębiorców, niezależnie od kategorii wielkości. Tylko wśród najmniejszych firm relatywnie znaczny udział mają pożyczki od znajomych i rodziny.

Według danych Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego³³, w styczniu 2012 r. działało w Polsce 620 banków, w tym 47 banków komercyjnych i 573 banki spółdzielcze. Dysponują one w Polsce siecią 6 996 placówek oraz 6 727 innych placówek obsługi klienta (w tym filiami i ekspozyturami). Aktywa całego sektora bankowego wynoszą 1 304,7 mld zł. Wartość należności od sektora przedsiębiorstw wynosi 264,5 mld zł, w tym od MŚP – 156,8 mld zł.

Województwo kujawsko-pomorskie należy do regionów z przeciętną liczbą placówek bankowych. Z liczbą 990 zajmuje dziewiąte miejsce w kraju. Nieco korzystniej wypada region w analizie liczby placówek bankowych przypadających na 1 000 km² powierzchni województwa. Z wynikiem wynoszącym 55 placówek plasuje się w środku stawki – na 7-8 miejscu w kraju (ex quo z województwem pomorskim). Jeszcze lepiej wypada region, gdy uwzględni się liczbę placówek bankowych przypadających na 1 podmiot sektora MŚP. Z wynikiem 11,6 placówek na 1 000 niefinansowych MŚP region zajmuje szóste miejsce w kraju (średnia w Polsce to 10,1).

³³ Dane miesięczne dot. sektora bankowego, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, opracowano wg danych z dnia 29.02.2012 r.

Największą instytucją pożyczkową w województwie kujawsko-pomorskim, a także jedną z większych na terenie całego kraju (plasuje się na początku drugiej dziesiątki pod względem wartości kapitału pożyczkowego wśród wszystkich około 70 funduszy działających w Polsce), jest toruński Kujawsko-Pomorski Fundusz Pożyczkowy sp. z o.o., oferujący pożyczki na terenie całego regionu za pośrednictwem placówek w Toruniu, Bydgoszczy, Grudziądzu, Włocławku i Sępólnie Krajeńskim.

Ponadto na terenie województwa działalność pożyczkową prowadzą:

- Ośrodek Wspierania Przedsiębiorczości w Inowrocławiu działający przy bydgoskim oddziale Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego.
- Polska Fundacja Przedsiębiorczości z siedzibą w Szczecinie, udzielająca pożyczek w regionie kujawsko-pomorskim od 2010 r.
- Poręczenia Kredytowe sp. z o.o., podmiot z siedzibą w Warszawie, od 2011 r. udzielający poręczeń na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.

Fundusze z siedzibą w województwie kujawsko-pomorskim, w całym 2010 r. udzieliły łącznie 110 pożyczek³⁴ o łącznej wartości 13,1 mln zł. Ich kapitał pożyczkowy (ok. 85 mln zł) stanowi 5,2% wartości kapitału wszystkich funduszy w Polsce. Warto przy tym pamiętać, że tego typu analiza jest niestety obciążona dość istotną wadą. Mianowicie pewna część instytucji pożyczkowych w Polsce prowadzi działalność w skali ponadregionalnej – przykładem może tu być szczecińska Polska Fundacja Przedsiębiorczości, udzielająca w województwie kujawsko-pomorskim pożyczek w oparciu o 3 fundusze grupy „KUJAWIAK”. Stąd też można wskazać, że wyniki analizy dostępności pożyczek w województwie kujawsko-pomorskim są niedoszacowane, z kolei nieco przeszacowane np. dla województwa zachodniopomorskiego.

Tabela 13. Dane charakteryzujące sektor funduszy pożyczkowych w 2010 r.

Wyszczególnienie	Wartość udzielonych pożyczek (mln zł)	Kapitał pożyczkowy (mln zł)	Liczba udzielonych pożyczek	Przeciętna wartość jednej pożyczki (tys. zł)
Polska	427,4	1615,0	7631	38,9
Kujawsko-pomorskie	13,1	84,7	110	11,91
Kujawsko-pomorskie (w odsetkach)	3,1%	5,2%	1,4%	30,6%
Pozycja regionu w Polsce	15	9	15	13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Polskiego Związku Funduszy Pożyczkowych.

Prezentowane dane wskazują na relatywnie niską pozycję kujawsko-pomorskich funduszy pożyczkowych w Polsce. Co również charakterystyczne, średnia wartość pożyczki udzielonej w 2010 r. przez fundusze w regionie (ok. 12 tys. zł) jest ponad trzykrotnie niższa od średniej wartości w całym kraju, co jest związane z relatywnie niską średnią wartością pożyczek udzielanych przez fundusz OWP Inowrocław. Wartość pożyczek aktywnych (na koniec 2010 r. około 20 mln zł) w funduszach kujawsko-pomorskich również należała do najniższych spośród regionów całego kraju.

Ważnym elementem grupy instytucji ułatwiających dostęp do finansowania są fundusze poręczeniowe. Ich oferta jest skierowana do osób nie mogących pozyskać kredytu lub pożyczki ze względu na brak wystarczających zabezpieczeń. W Polsce obecnie istnieje ok. 50 takich instytucji, zaś

³⁴ Stan i perspektywy rozwoju funduszy pożyczkowych w Polsce według stanu na 31.12.2010 r. Raport 2011, Polski Związek Funduszy Pożyczkowych 2011.

zgrupowany w nich kapitał poręczeniowy sięga prawie 1 miliarda złotych³⁵. Fundusze poręczają przeważnie kredyty bankowe, wiele z nich współpracuje jednak także z funduszami pożyczkowymi.

W regionie posiada swoją siedzibę 6 funduszy poręczeniowych. Są to: Bydgoski Fundusz Poręczeń Kredytowych, Fundusz Poręczeń Kredytowych przy Towarzystwie Rozwoju Gminy Płużnica, Kujawsko-Pomorski Fundusz Poręczeń Kredytowych, Toruński Fundusz Poręczeń Kredytowych, Grudziądzkie Poręczenia Kredytowe oraz Kujawskie Poręczenia Kredytowe. Warto zauważyć, że dwa ostatnie fundusze są prowadzone przez spółki założone stosunkowo niedawno (odpowiednio: w 2008 r. i 2009 r.) przy udziale jednej z największych instytucji poręczeniowych w kraju – warszawskiej spółki Poręczenia Kredytowe Sp. z o.o.

Tabela 14. Dane charakteryzujące sektor funduszy poręczeniowych w 2010 r.

Województwo	Kapitał poręczeniowy (mln zł)	Wartość udzielonych poręczeń (mln zł)	Liczba udzielonych poręczeń	Liczba MŚP ³⁶	Kapitał poręczeniowy na 1 MŚP (zł)
Polska	992,17	869,18	7144	1 723 497	576
Kujawsko-pomorskie	115,70	168,87	1 602	85 360	1 355
Kujawsko-pomorskie (w odsetkach)	11,7%	19,4%	22,4%	5,0%	235,5%
Pozycja regionu w Polsce	1	1	2	9	3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Krajowego Stowarzyszenia Funduszy Poręczeniowych.

Wartość kapitału poręczeniowego oraz wartość udzielonych poręczeń 6 kujawsko-pomorskich funduszy, plasują region na pierwszym miejscu w Polsce, biorąc zaś pod uwagę wartość kapitału poręczeniowego funduszy w przeliczeniu na 1 MŚP zarejestrowane na terenie województwa kujawsko-pomorskiego – na trzecim.

Kujawsko-pomorskie fundusze poręczeniowe, po zsumowaniu ich wyników, należą do czołówki w kraju pod względem wartości kapitału oraz aktywności w 2010 roku. W związku z tym, kapitał poręczeniowy przypadający statystycznie na jednego przedsiębiorcę w regionie (1 355 zł), jest przeszło dwukrotnie wyższy niż przeciętnie w kraju. Warto w tym miejscu nadmienić, że prezentowane dane o aktywności poręczeniowej są w przypadku województwa kujawsko-pomorskiego nieco niedoszacowane, gdyż na jego terenie aktywnie działają fundusze spoza regionu i choć z ich oferty korzystają przedsiębiorcy kujawsko-pomorscy, to dane na ten temat (m.in. liczba i wartość poręczeń) przypisywane są do województwa, w którym posiada siedzibę fundusz (w przypadku Polfundu jest to Zachodniopomorskie). Biorąc to pod uwagę, należy uznać, że dostępność poręczeń w województwie kujawsko-pomorskim jest jeszcze większa, niż to wynika z prezentowanych statystyk i można ją uznać za najlepszą w kraju.

Kujawsko-pomorscy przedsiębiorcy nominalnie mają bardzo dobry dostęp do oferty banków (990 placówek), funduszy pożyczkowych (4 jednostki) i funduszy poręczeniowych (6 podmiotów). Działalność funduszy jest w ostatnich latach intensywnie wspierana ze środków publicznych (w regionie realizowana jest m.in. inicjatywa JEREMIE), jednak pośród źródeł finansowania zewnętrznego dominujące znaczenie dla firm sektora MŚP posiadają kredyty bankowe i leasing, z których korzysta odpowiednio: 40% i 32% przedsiębiorstw. Popularność wszystkich pozostałych form finansowania jest zdecydowanie mniejsza (z pożyczek funduszu pożyczkowego korzysta 1% firm, z poręczenia funduszu poręczeniowego – 6%). Należy w tym miejscu zaznaczyć, że choćby ze względu

³⁵ Raport o stanie funduszy poręczeniowych w Polsce – stan na dzień 31.12.2010 r., Krajowe Stowarzyszenie Funduszy Poręczeniowych, PAG Uniconsult 2011.

³⁶ Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2010 roku, GUS 2011.

na wielkie dysproporcje w kapitalizacji banków (111 mld zł) oraz funduszy pożyczkowych i poręczeniowych (łącznie poniżej 3 mld zł), te ostatnie mogą odgrywać tylko uzupełniającą rolę w finansowaniu przedsiębiorstw. W regionie nie ma głównej siedziby żaden fundusz kapitałowy, natomiast firmy Kujaw i Pomorza mogą korzystać z usług tego typu instytucji obecnych w regionach ościennych. Rynek tego typu funduszy w całej Polsce jest bardzo słabo rozwinięty.

Podsumowanie

Choć na rynku są dostępne źródła finansowania działalności firm, w tym w zakresie rozwoju innowacji (przede wszystkim kredyt bankowy), to tylko nieliczne firmy z nich korzystają. Przedsiębiorcy zwracają uwagę na grupę trzech czynników w największym stopniu formujących barierę w dostępie do finansowania kredytowego. Czynniki te to (w kolejności częstości wskazywania): (i) trudna sytuacja finansowa potencjalnego kredytobiorcy (w ocenie banku – np. niska płynność, zyskowość, słaba koniunktura w branży działania kredytobiorcy, inne czynniki zewnętrzne, wpływające negatywnie na sytuację kredytobiorcy i perspektywy jego rozwoju), (ii) stawiane przez banki wymogi w zakresie zabezpieczeń oraz minimalnego wkładu własnego w finansowanie przedsięwzięcia (co jest pochodną oceny ryzyka) oraz (iii) skomplikowane warunki i procedury bankowe³⁷.

Na terenie regionu brakuje produktów dla firm skonstruowanych specjalnie w celu finansowania działalności innowacyjnej. Szeroko dostępne są tylko kredyty bankowe oraz pożyczki funduszy pożyczkowych, jednak w założeniu służą one finansowaniu ogólnych potrzeb firmy, związanych z jej rozwojem i słabo uwzględniają specyfikę działalności innowacyjnej, obciążoną większym ryzykiem nieuzyskania założonych efektów.

Kluczowe wnioski:

1. Przedsiębiorcy rzadko korzystają z usług instytucji finansowych w zakresie pozyskiwania kapitału.
2. Wśród firm niska jest znajomość dostępnych źródeł finansowania działalności innowacyjnej.
3. Podstawowe zewnętrzne źródło finansowania innowacji to kredyt bankowy.
4. Brak jest specjalnych instrumentów finansowych dedykowanych finansowaniu innowacji.

9. Społeczeństwo informacyjne

Ogłoszona w 2010 r. Europejska agenda cyfrowa (jeden z siedmiu projektów przewodnich strategii Europa 2020), ma za zadanie zapewnić trwałe korzyści ekonomicznych i społeczne z jednolitego rynku cyfrowego w oparciu o szybki i bardzo szybki Internet i interoperacyjne aplikacje. Agenda określa m.in. kierunki rozwoju gospodarki w zakresie budowy infrastruktury sieci Internet nowej generacji. W zakresie Internetu szerokopasmowego zostały sformułowane 3 cele³⁸:

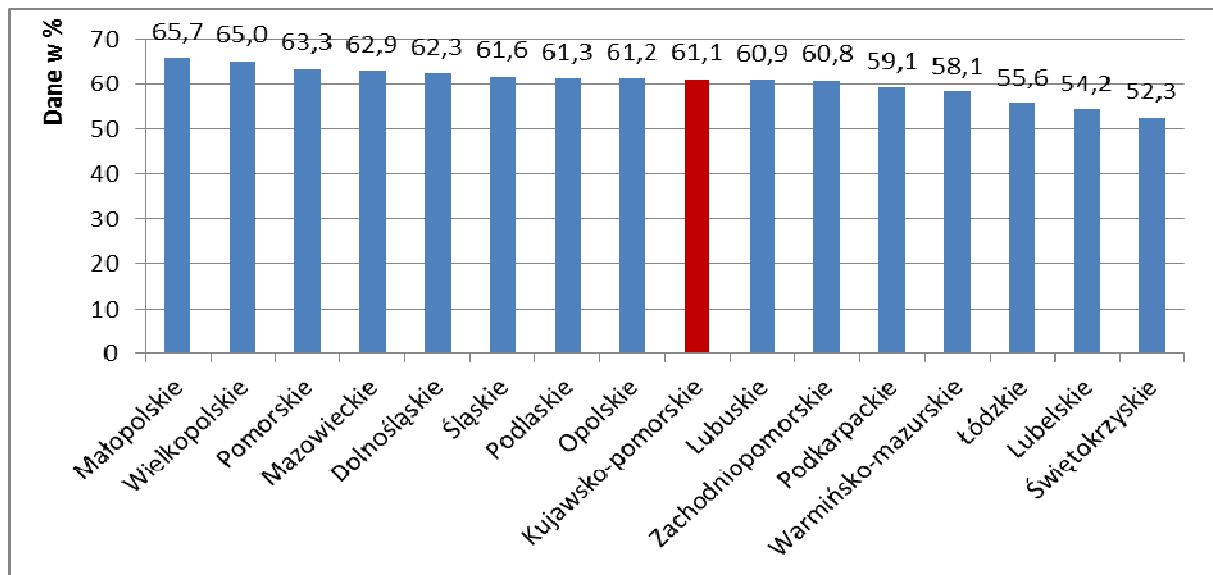
- podstawowy szerokopasmowy dostęp do Internetu dla wszystkich do 2013 r. (podstawowy szerokopasmowy dostęp do Internetu dla 100% obywateli UE).
- dostęp do szybkich sieci szerokopasmowych do 2020 r. (szerokopasmowy dostęp do Internetu o przepustowości 30 Mb/s dla 100% obywateli UE)

³⁷ Ewaluacja Regionalnej Strategii Innowacji Województw Kujawsko-Pomorskiego, op. cit.

³⁸ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów (KOM(2010)245), Europejska agenda cyfrowa.

- dostęp do bardzo szybkich sieci szerokopasmowych do 2020 r. (50% europejskich gospodarstw domowych powinno mieć abonament na dostęp do Internetu o przepustowości powyżej 100 Mb/s).

Powszechny dostęp do szybkiego Internetu to jeden z czynników warunkujących innowacyjny rozwój województwa kujawsko-pomorskiego. Przedsiębiorstwom ułatwia korzystanie z dostępnych w sieci wyników badań naukowych, współpracę z otoczeniem, podejmowanie kooperacji. Dla gospodarstw domowych to m.in. możliwość podnoszenia kompetencji na kursach i szkoleniach e-learningowych, podejmowania telepracy. O ile w regionie dostęp do Internetu posiada aż 96% firm zatrudniających powyżej 9 osób (por. rozdz. 4), to wśród gospodarstw domowych odsetek ten wynosi tylko 61% (podobnie jak w większości regionów Polski).

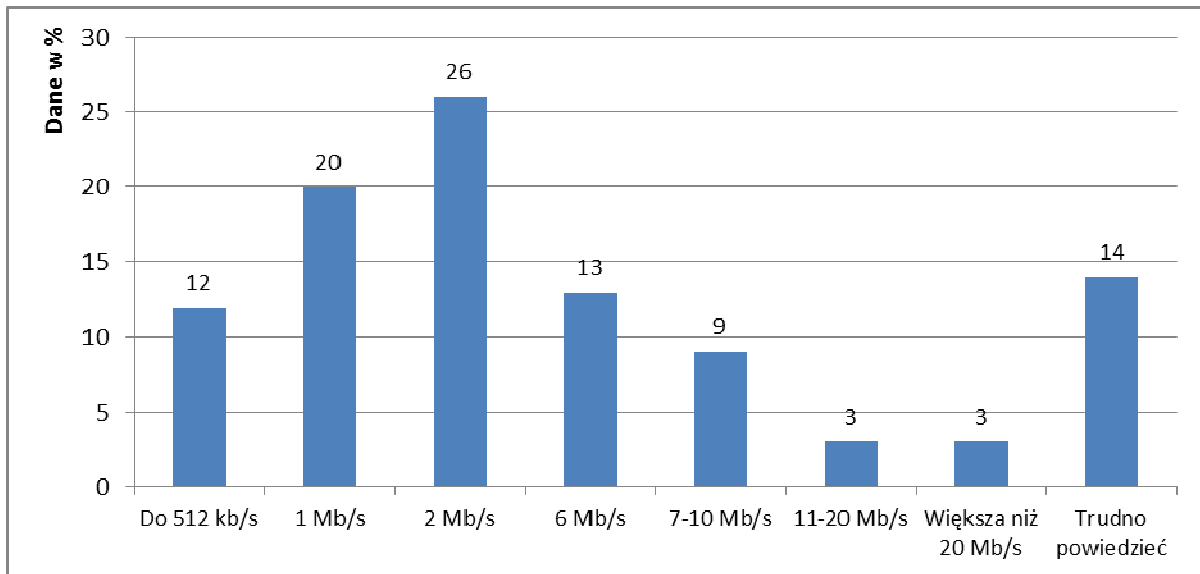
Ryc. nr 9. Procent gospodarstw domowych z dostępem do Internetu w przekroju wojewódzkim w 2011 r.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Rada Monitoringu Społecznego 2011.

Osiągnięcie, zgodnie z zaleceniami Europejskiej agendy cyfrowej, powszechnego dostępu do szybkiego Internetu szerokopasmowego może być niełatwe, zważywszy, że najczęściej wymieniane w skali całej Polski powody braku dostępu do Internetu w gospodarstwach domowych to:

- deklarowany brak potrzeby korzystania z Internetu – 44%,
- brak odpowiedniego sprzętu – 31%,
- brak odpowiednich umiejętności – 26%,
- zbyt duży koszt dostępu – 22%³⁹.

Okazuje się, że poza czynnikami technicznymi i finansowymi wielkie znaczenie odgrywają także czynniki psychologiczne oraz tzw. kompetencje miękkie (czy też ich niedostateczny poziom). Przepustowość łączy internetowych aż w 58% gospodarstw domowych ze stałym łączem internetowym nie przekracza 2 Mb/s, a tylko w 6% gospodarstw charakteryzuje wynosi 10 Mb/s lub więcej. Prezentowane dane dotyczą Polski ogółem, jednak problem relatywnie niskiej (w stosunku do celu określonego w europejskiej agendzie cyfrowej) przepustowości łączy internetowych dotyczy także województwa kujawsko-pomorskiego.

³⁹ Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Rada Monitoringu Społecznego 2011.

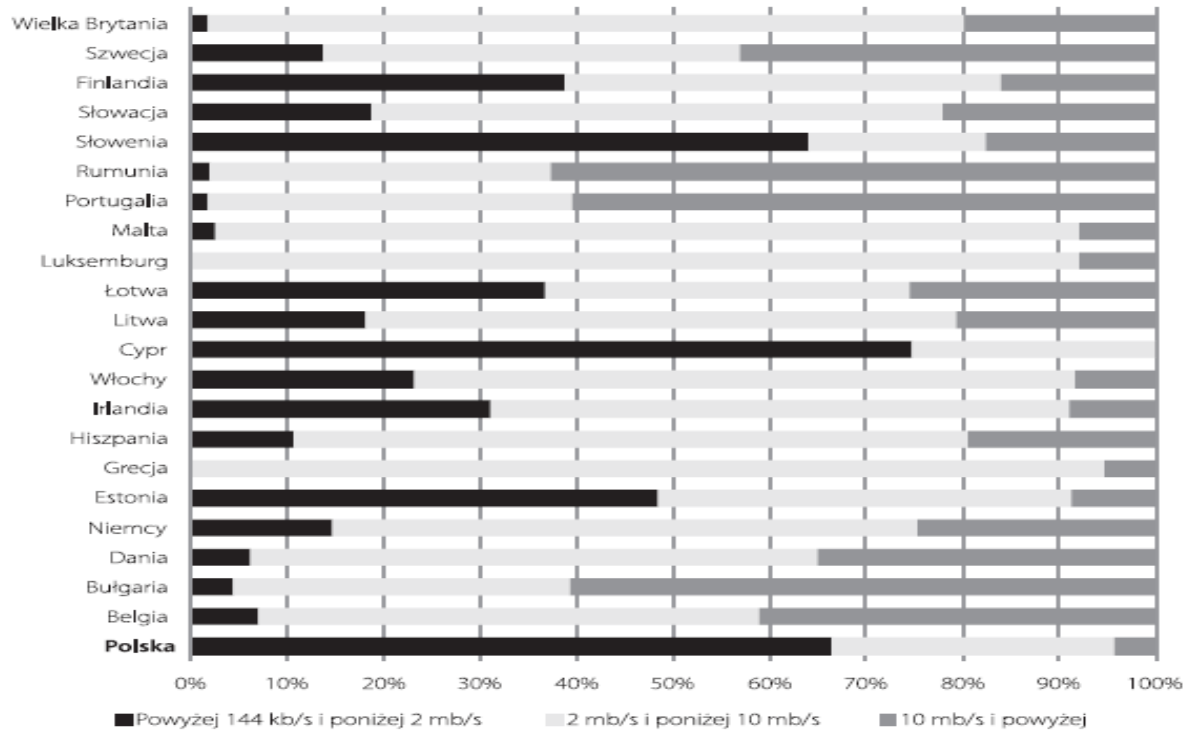
Ryc. nr 10. Przepustowość łączy internetowych w gospodarstwach domowych ze stałym łączem internetowym w 2011 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Rada Monitoringu Społecznego 2011.

Bardzo istotnym czynnikiem ograniczającym możliwości rozwojowe gospodarki jest słaby rozwój sieci Internet, skutkujący wykluczeniem cyfrowym dużych obszarów kraju oraz wynikający z tego niedorozwój gospodarki cyfrowej. Sytuacja w województwie kujawsko-pomorskim nie odbiega w tym zakresie od sytuacji w kraju. Pomimo, że liczba przedsiębiorstw podłączonych do Internetu jest wyższa niż średnio w Polsce (95,8% - średnia dla kraju to 93,9%), to jednak z uwagi na niskie prędkości transmisji danych, brak zawansowanych systemów informatycznych wykorzystywanych przez firmy oraz brak połączeń, lub też niska jakość transmisji danych na dużych obszarach województwa nie pozwalają na istotne zwiększenie produktywności i konkurencyjności regionalnej gospodarki.

Należy zaznaczyć, że zapewnienie powszechnego dostępu do bardzo szybkiego Internetu (30 mb/s i więcej) jest jednym z kluczowych zadań, z jakimi będą musiały zmierzyć się kraje i regiony UE 2020 roku.⁴⁰ Obecnie w Polsce aż 67% połączeń szerokopasmowych (zarówno w gospodarstwach domowych, jak i w przedsiębiorstwach) stanowią połączenia o szybkości przesyłania danych w przedziale pomiędzy 144 kb/s a 2 mb/s, a zaledwie 4% połączeń stanowią połączenia o szybkości przekraczającej 10 mb/s (patrz wykres – rys. 1). Pod względem szybkości Internetu szerokopasmowego (4% połączeń o szybkości ponad 10 mb/s) Polska na początku 2010 r. zajmowała ostatnie miejsce pośród krajów Unii Europejskiej. Sytuacja ta wymaga zdecydowanych działań od samorządów regionalnych oraz od samych firm, które muszą zdać sobie sprawę, że rozwój cyfryzacji będzie decydował o ich efektywności, produktywności i wynikającej z tego konkurencyjności. Jednocześnie rozwój gospodarki cyfrowej umożliwi tworzenie zupełnie nowych produktów, usług, otworzy nowe kanały dystrybucyjne oraz umożliwi zupełnie nową organizację firm umożliwiając zdalne sterowanie procesami, zarządzanie rozproszonymi zasobami, itp.

⁴⁰ Europejska Agenda Cyfrowa, Bruksela, 2010, KOM(2010) 245

Ryc. nr 11. Porównanie prędkość łączy szerokopasmowych w krajach UE.

Źródło: Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Warszawa, 2011, na podstawie: Sprawozdanie okresowe na temat jednolitego rynku łączności elektronicznej w Europie (Piętnasty Raport z 25.8.2010 (SEC(2010) 630 final/2)).

Na terenie regionu aż 82% (2520) miejscowości zostało zakwalifikowanych jako objęte problemem wykluczenia cyfrowego⁴¹.

Kluczowe wnioski:

1. Blisko 40% gospodarstw domowych nie posiada dostępu do Internetu.
2. Zdecydowana większość miejscowości w regionie jest zagrożonych wykluczeniem cyfrowym.
3. Podstawowa przyczyna braku w gospodarstwie domowym dostępu do Internetu to nieodczuwanie potrzeby korzystania z niego.

10. Podsumowanie

Województwo kujawsko-pomorskie to relatywnie niewielki region, zamieszkały przez niewiele więcej niż 5% ogólnej mieszkańców Polski. Dobrze rozwinięte rolnictwo sprzyja rozwojowi przemysłu spożywczego. Od lat region posiada także dobrze rozwinięty przemysł chemiczny i elektromaszynowy, a od kilku lat, dzięki zagranicznym inwestycjom, województwo stało się potentatem w produkcji wysoko technologicznej elektroniki. Duże inwestycje największych firm (zatrudniających co najmniej 249 osób) w kilku ostatnich latach spowodowały, że w regionie udział

⁴¹ Zgodnie z metodologią przeprowadzonej w województwie kujawsko-pomorskim inwentaryzacji stanu infrastruktury szerokopasmowej, za obszar nieobjęty wykluczeniem cyfrowym uznano taki, na którym co najmniej dwóch operatorów oferuje dostęp przewodowy, lub w radiowym paśmie komercyjnym, na poziomie 2 i więcej MB/s. Źródło: <http://www.kujawsko-pomorskie.pl/si> (odstona w dniu 14 sierpnia 2012 r.).

przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport w przychodach netto ze sprzedaży ogółem jest największy w Polsce.

Zdecydowana większość firm działających w regionie należy do sektora małych i średnich przedsiębiorstw, a podmioty najmniejsze (mikrofirmy) stanowią aż 94,7% wszystkich przedsiębiorstw.

W branżowej strukturze podmiotów wpisanych do rejestru REGON dominują firmy handlowe, które stanowią 28% wszystkich zarejestrowanych podmiotów. Blisko 12% to firmy budowlane, a 9% - zajmujące się przetwórstwem przemysłowym. Wśród usług najwięcej jest podmiotów prowadzących działalność transportową (7%), profesjonalną, naukową i techniczną oraz w zakresie opieki zdrowotnej i pomocy społecznej (w obu przypadkach po 6%).

Kondycja firm niefinansowych zatrudniających powyżej 49 osób jest generalnie gorsza niż średnio w Polsce: wskaźnik rentowności obrotu brutto przedsiębiorstw regionu wyniósł w 2011 r. 4,6%, tj. o 0,9 p.p. mniej niż średnio w Polsce. Stanowi to czynnik, który będzie ograniczał skłonność tych podmiotów do podejmowania inwestycji, w tym o charakterze innowacyjnym. Dlatego szczególnie ważne dla kujawsko-pomorskich przedsiębiorców może być zapewnienie im dostępu do korzystnych źródeł finansowania (oraz doradztwa ułatwiającego jego efektywne wykorzystanie). Spośród branż najwyższą rentowność zarejestrowano w działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (9,0%) oraz przetwórstwie przemysłowym (6,2%). Znacznie niższa była w branżach, do których należy łącznie blisko 50% podmiotów gospodarczych regionu, a więc: w budownictwie (rentowność 2,6%), handlu (2,6%) oraz transporcie i gospodarce magazynowej (3,5%).

Najwyższe nakłady inwestycyjne firm regionu (na tle Polski) zanotowano w przedsiębiorstwach prowadzących działalność rolną, handlową oraz przemysłową i budowlaną – nakłady tych firm stanowią odpowiednio: 7,3%, 6,4%, 6,3% nakładów wszystkich podmiotów w kraju. Generalnie lepsze wyniki finansowe notują firmy przemysłowe, niż usługowe. W związku z tym również działalność innowacyjna znacznie częściej jest prowadzona przez firmy przemysłowe (w 18% podmiotów o zatrudnieniu powyżej 9 osób) niż usługowe (w 9% podmiotów).

Łączne nakłady na badania i rozwój w województwie należą do najniższych w kraju. W sektorze przedsiębiorstw relatywnie wysokie nakłady na B+R ponoszą firmy branż: chemicznej, metalowej i elektronicznej. Jest to pozytywna informacja, bowiem właśnie te branże należą do czołowych w regionie. Istnieje więc szansa, że staną się one motorami także w zakresie innowacyjności. W parze z niskimi nakładami na innowacyjność idą dość słabe wyniki dotyczące liczby udzielonych patentach i uzyskanych praw do ochrony wzorów użytkowych.

Analizując dane o aktywności podmiotów w województwie kujawsko-pomorskim należy zaakcentować, że grupa przedsiębiorstw jest bardzo niejednolita: zdecydowana większość firm należy do sektora MŚP i na tle kraju uzyskuje przeciętne lub słabe wyniki finansowe oraz w zakresie innowacyjności. Z kolei bardzo nieliczna grupa największych przedsiębiorstw, w szczególności należących do kilku wybijających się sektorów, odnosi na tym polu bardzo dobre wyniki.

Na potrzeby sektora MŚP funkcjonuje sieć instytucji otoczenia biznesu, świadczących usługi finansowe i doradcze, w tym w zakresie innowacyjności, jednak efekty tego wsparcia dotąd nie są zbyt widoczne. Wśród IOB najlepiej postrzegane przez przedsiębiorców są uczelnie wyższe i wydaje się, że to na ich bazie będzie możliwe zwiększanie współpracy w zakresie innowacyjności (aktualnie realizowane w ramach NSRO 2007-2013 liczne projekty, m.in. przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, dają pewność, że potencjał naukowy tych jednostek będzie się w najbliższym czasie zwiększał).

Innowacyjnemu rozwojowi regionu nie sprzyjają czynniki demograficzne. Poza starzeniem się społeczeństwa (co dotyczy całej Polski), problemem może się okazać relatywnie niski (w porównaniu z innymi regionami) poziom wykształcenia oraz struktura wykształcenia. W województwie dominują uczelnie uniwersyteckie, brakuje natomiast dużych, renomowanych uczelni technicznych. W rezultacie zarówno liczba studentów, jak i wykładowców oraz prowadzonych prac B+R w tym istotnym obszarze jest relatywnie niska. Znacznie utrudnia to rozwój regionalnego przemysłu oraz może skutkować presją emigracyjną. Pod tym względem znacznie lepiej wypada branża rolno-spożywcza, która pod wieloma względami (zaplecza naukowego, nakładów na innowacje i kształconych kadr) należy do czołowych w Polsce.

Swego rodzaju „kulą u nogi” dla innowacyjnego rozwoju może się także okazać wysokie bezrobocie mieszkańców województwa, które sprzyja niskiemu popytowi wewnętrznemu, co z kolei utrudnia rozwój firm. Ponadto warto pamiętać, że znaczna część inwestycji w firmach sektora MŚP pochodzi ze środków przedsiębiorcy i jego otoczenia, a więc w warunkach braku dochodów u znacznej części mieszkańców środki, które mogą być przeznaczane na inwestycje są relatywnie niskie. Ponadto, istnieje uzasadnione przypuszczenie, że samorządy będą podejmować decyzję, aby część środków, które potencjalnie mogłyby być przeznaczona na rozwój regionu, została przeznaczona na doraźne cele pomocy socjalnej i rozwoju jakości zasobów ludzkich.

W ostatnich latach zaobserwowano szereg pozytywnych zmian, do których zaliczyć należy zwiększenie liczby firm, wzrost nakładów inwestycyjnych (w tym na B+R) oraz poprawa wyników działalności innowacyjnej przedsiębiorstw. Wydaje się, że w znacznej mierze odpowiadają za to nowe inwestycje dużych firm, ale i rozwój podmiotów wspomagających działalność małych i średnich przedsiębiorstw (parków naukowych, technologicznych i przemysłowych, funduszy pożyczkowych i poręczeniowych). Choć władze regionu mają tylko ograniczone możliwości wpływania na funkcjonowanie przedsiębiorstw największych (w regionie często działają podmioty będące uczestnikami grup kapitałowych, których siedziby znajdują się poza granicami regionu, czy nawet kraju), to wsparcie powinno być kierowane przede wszystkim do sektora MŚP, który w największym stopniu potrzebuje wsparcia finansowego (w postaci np. instrumentów inżynierii finansowej dedykowanych finansowaniu działalności innowacyjnej, a więc obciążonej ponadprzeciętnym ryzykiem), infrastrukturalnego (dostęp do laboratoriów, usług badawczych) i doradczego.

Przeprowadzona diagnoza sytuacji pozwala na wskazanie szeregu charakterystycznych cech regionu, które mogą stanowić podstawę do zwiększenia ogólnego poziomu innowacyjności województwa kujawsko-pomorskiego. Są to przede wszystkim:

1. Dobrze rozwinięte rolnictwo, połączone z rozwiniętym przemysłem spożywczym.
2. Dobrze rozwinięty przemysł chemiczny i elektromaszynowy, odznaczający się wysoką rentownością, relatywnie wysokimi nakładami na B+R oraz na inwestycje.
3. Dobra pozycja (osiągnięta dzięki zagranicznym inwestycjom w ostatnich kilku latach), w produkcji wysoko technologicznej elektroniki.
4. Istnienie dużych firm, które mogą być motorami innowacyjności oraz działalności B+R w regionie.
5. Relatywnie wysokie nakłady na badania i rozwój w kilku kluczowych sektorach gospodarki – w branży chemicznej, metalowej i elektronicznej.
6. Duże inwestycje największych firm w kilku ostatnich latach. W ich efekcie w regionie udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych na eksport w przychodach netto ze sprzedaży ogółem jest największy w Polsce.

7. Firmy MŚP są statystycznie większe niż średnio w Polsce – przy tej samej procentowej liczbie firm procentowo większe zatrudnienie i przychody.

Jednocześnie diagnoza wykazała słabą (na tle reszty kraju) pozycję regionu w szeregu obszarów, kluczowych dla kreowania proinnowacyjnego rozwoju:

1. Łączne nakłady na badania i rozwój w województwie należą do najniższych w kraju.
2. Słabe wyniki dotyczące liczby udzielonych patentów.
3. Brak renomowanych uczelni technicznych.
4. Niewielka liczba jednostek B+R oraz uczelni prowadzących badania w sektorach, które mogłyby wesprzeć lokalny przemysł.
5. Niski odsetek osób z wyższym wykształceniem, w tym w szczególności w obszarze kierunków technicznych.
6. Niekorzystne zmiany w zakresie zasobów ludzkich – niska aktywność zawodowa, starzenie się lokalnej społeczności, wysoka migracja.
7. Słabość sektora MŚP, który charakteryzuje się niską rentownością, niską innowacyjnością oraz brakiem wsparcia ze strony lokalnego sektora B+R.

Wyniki przeprowadzonej diagnozy województwa kujawsko-pomorskiego w znacznej części potwierdzają najważniejsze wnioski z charakterystyki potencjału gospodarczego i innowacyjnego, wykonanej w 2004 r. na potrzeby Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2015 roku. Nadal w regionie silną pozycję zachowuje przemysł, m.in. rolno-spożywczy, papierniczy i chemiczny. Za zagrożenia dla rozwoju województwa uznano wtedy niski poziom jego konkurencyjności, wynikający ze słabego stanu rozwoju instytucji otoczenia biznesu, instytucji B+R i małego zainteresowania ze strony kapitału zagranicznego. Od tego czasu znacznie zwiększyły się inwestycje zagraniczne w regionie, za to aktualna pozostaje potrzeba wzmocnienia potencjału sektora IOB i B+R. Na przestrzeni ostatnich 8 lat znacząco poprawiła się także pozycja regionu pod względem połączeń komunikacyjnych (drogowych i lotniczych), nadal nie zostały jednak rozwiązane wskazane wtedy problemy:

- niska przedsiębiorczość (mierzona liczbą firm na 1000 mieszkańców),
- niskie nakłady na B+R,
- brak zintegrowanego systemu proinnowacyjnego, sprzyjającego powstawaniu znaczących innowacji,
- słaba znajomość wśród przedsiębiorców instrumentów wspierania biznesu i innowacyjności,
- brak efektywnej współpracy między sektorem B+R a przemysłem, spowodowany brakami finansowymi u obu współpracujących stron,
- Niski poziom wiedzy instytucji wspomagających na temat potrzeb MŚP w zakresie innowacji.

11. Wykaz cytowanych badań i analiz

1. Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki (projekt z dnia 17-05-2012), Ministerstwo Gospodarki 2012.
2. Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji, Wydanie trzecie. OECD I EUROSTAT 2005.
3. Innovation Union Scoreboard 2011, PRO INNO Europe 2012.
4. European Innovation Scoreboard (EIS) 2009, PRO INNO Europe 2010.
5. Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2011 r., GUS 2011.
6. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, GUS 2012.

7. Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2011. Województwo kujawsko-pomorskie. Instytut Przedsiębiorstwa, Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie, Szkoła Główna Handlowa 2011.
8. Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2009 (red. Nowicki Marcin), Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową 2009.
9. Studia przypadków firm innowacyjnych w województwie kujawsko-pomorskim, PAG Uniconsult 2012 (w momencie przygotowania Diagnozy dostępne były tylko wstępne wnioski z badania).
10. Ranking „Pięcsetka Polityki” firm o największych przychodach ze sprzedaży, <http://www.lista500.polityka.pl> (odsłona w dniu 4.06.2012 r.).
11. Raport „Identyfikacja kierunków rozwoju sektora MŚP w województwie kujawsko-pomorskim”, Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego 2010.
12. Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości 2011.
13. Raport z badania „Analiza powiązań współpracy pomiędzy przedsiębiorcami, jednostkami B+R i instytucjami otoczenia biznesu”, zrealizowanego w 2009 r. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego przez zespół pracowników Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy.
14. Badania ankietowe zrealizowane na potrzeby Ewaluacji Regionalnej Strategii Innowacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego (RSI WKP), PAG Uniconsult 2012.
15. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r., Urząd Statystyczny w Bydgoszczy 2012.
16. Matusiak K. (red.) Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2010. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości 2010.
17. Raport „Instytucje otoczenia biznesu w województwie kujawsko-pomorskim”, PAG Uniconsult 2012.
18. Informacje gospodarcze o województwie kujawsko-pomorskim, Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych, <http://www.paiz.gov.pl/regiony/wojewodztwa/kujawsko-pomorskie> (odsłona 6.06.2012 r.).
19. Dane miesięczne dot. sektora bankowego, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego (dane z dnia 29-02-2012).
20. Stan i perspektywy rozwoju funduszy pożyczkowych w Polsce według stanu na 31.12.2010 r. Polski Związek Funduszy Pożyczkowych 2011.
21. Raport o stanie funduszy poręczeniowych w Polsce – stan na dzień 31.12.2010 r., Krajowe Stowarzyszenie Funduszy Poręczeniowych, PAG Uniconsult 2011.
22. Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2010 roku, GUS 2011.
23. Analiza potencjału instytucji badawczo-rozwojowych oraz instytucji oferujących usługi wspierania i finansowania innowacji w województwie kujawsko-pomorskim, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy.
24. Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków. Rada Monitoringu Społecznego 2011.